

's Graven domein te Nieuwpoort

I. STICHTING VAN 'S GRAVEN DOMEIN TE NIEUWPOORT

Tot ver in de middeleeuwen bleef de IJzermonding een diepe golf, die zich tot in de omstreken van het oude Vleteren (heden West- en Oostvleteren) uitstreckte en die door de historici genoemd wordt « golf van Loo », naar het eilandje van die naam, dat er in lag ¹. De aanslibbing en de landwinning vorderden er evenwel met rasse schreden. De beide oevers van de zeeboezem werden geleidelijk ingepolderd, tot ten slotte slechts een langwerpige inham overbleef ². Van 1050 af ontstonden in het bekken van den beneden IJzer de talrijke dorpen, waarvan de plaatsnaam eindigt op -kapelle of -kerke ³. Toen werden ook opgericht de verschillende kustabdijen ⁴, wier bedrijvigheid ten zeerste door de graven van Vlaanderen gesteund zou worden. Diederik en Filips van den Elzas verdeelden onder deze nieuwe kloostergemeenschappen de schorren, die voortdurend nog in den IJzerinham droog kwamen, met de opdracht er door indijking weide- en akkergrond van de maken ⁵. De bisschop van Terwaan van zijn kant vertrouwde de zielzorg over de nieuwe dorpen eveneens aan de ijverige monniken toe. Aldus

(1) R. BLANCHARD : *La Flandre*, Etude géographique de la plaine flamande en France, Belgique et Hollande, 1906, p. 158.

(2) Idem, p. 167.

(3) J. DHONDT : *Het Ontstaan van het vorstendom Vlaanderen*. Revue belge de philologie et d'histoire, t. XXI (1942), p. 70, nota 1.

(4) De abdij Sint-Pieter te Oudenburg werd gesticht in 1084 aan het IJzerastuarium, dat naar het Zwin liep, de abdij van de Duinen in 1107 in de duinenketen ten oosten van Veurne en de abdij Sint-Niklaas in 1120 te Veurne. Zie : HARIULF : *Vita Arnulfi episcopi Suessionensis*. M.G.H., SS., t. XV-2, p. 892 ; F. VAN DE PUTTE : *Cronica et cartularium monasterii de Dunis*, Brugis, 1864, t. I, pp. IV en 3 ; F. VAN DE PUTTE et C. L. CARTON : *Chronica et cartularium abbatia S. Nicolai Furnensis (1120-1354)*. Brugis, 1849. Introduction.

(5) H. COPPIETERS-STOCKHOVE : *Régestes de Thierry d'Alsace, comte de Flandre* (Ann. soc. d'hist. de Gand, t. IV, 1902), passim ; IDEM : *Régestes de Philippe d'Alsace, comte de Flandre* (Ibid., t. VII, 1906), passim.

gaf hij in 1135 aan de abdij Sint-Niklaas van Veurne de zielzorg over de parochiën Oostduinkerke, Wulpen en Ramskapelle ⁶. Op dat ogenblik reeds was de linkeroever van de IJzermonding, waaraan deze dorpen gelegen waren, beschermd door het « Zandhoofd », een natuurlijken dijk, bestaande uit een reeks hoge duinen en zandbanken, waarvan de aanslibbingen steeds aangroeiden ⁷. Naast de abdij Sint-Niklaas waren in dit duinenlandschap ook de andere kustabdijen werkzaam. De abdij van Sint-Winnoksbergen had er sinds 1100 een schapenweide in gebruik ⁸, terwijl het vrouwenklooster van Burburg er sedert 1108 het gedeelte palende aan Ramskapelle bezat ⁹. Meer stroomopwaarts was het de abdij van de Duinen, die er ten tijde van den groten abt Idesbald (1155-'67) uitgestrekte terreinen poldergrond wist te winnen ¹⁰ en er naderhand haar bekende hoeven, o.a. « de Grote Hemme » te Perwijze en « Ailaertshuizen » te Wulpen, zou oprichten ¹¹.

(6) F. VAN DE PUTTE et C. CARTON, *Chronica et cartularium abbatide S. Nicolai Furnensis*, op. cit., p. 56. — Oostduinkerke droeg aanvankelijk de naam *Dunacapella*.

(7) R. BLANCHARD : Op. cit., p. 167. Zie het kaartje p. 168. — Deze oude keten is nog duidelijk merkbaar op de geologische en topographische kaarten. Zie de topographische kaart van België, op schaal 1/20.000, uitgegeven door het militair cartographisch instituut te Brussel. Blad Nieuport (12/5), 1934. De hoogtelijnen 4 en 5 duiden het oude Zandhoofd aan.

(8) « Terram centum ovium in Saudasovad ». Bekrachtigingsoorkonde van omstreeks 1107 nopens een uitwisseling van gronden tussen de abdij van Sint-Winnoksbergen en Robert II (gestorven in 1093). A. PRUVOST : *Chronique et cartulaire de l'abbaye de Bergues-Saint-Winnoc*. Bruges, 1875-'78, t. I, p. 86. Het bezit van een « terram in Santshovede cum centum ovibus » wordt in 1184 bekrachtigd. *Ibid.*, p. 194.

(9) «...novam terram, nemine Sandeshove, que per jactum maris iam crevit, et quicquid in posterum accrescet, super fluvium Ysare sitam, sancte Marie in Broburg, in usum sanctimonialium ibidem Deo famulantium, integre donavimus ». L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Contumes de la ville et du port de Nieuport, in Contumes de la ville et chatellenie de Furnes*, t. VI, Bruxelles, 1901, p. 141, nr. 1. Oorkonde van 27 Mei 1108. Onjuist gedateerd 1112. Gift van graaf Robert II van Jerusalem.

(10) V. FRIS et A. HEINS : *Les granges monumentales des anciennes abbayes des Dunes et Ter Doest dans la Flandre maritime (XIIIe siècle)*. Notes historiques par Mr. V. Fris. Etudes d'archéologie pittoresque par A. Heins. Gand, 1905, p. 9.

(11) J. DE CUYPER : *Wording van de Hemme, het groot uithof van de Duinenabdij te Ramskapelle* (Nieuwpoort). *Ann. Soc. Em. de Bruges*, 1929, t. 72, p. 80-93.

Omstreeks 1150 horen we voor het eerst gewagen van een handelsnederzetting gelegen aan den linkeroever van de IJzermonding en « Ysera Portus » genoemd ¹². Diederik van den Elzas moet die plaats op een zeker ogenblik als « apanage » aan zijn zoon Philips geschonken hebben, met de vergunning er een « nieuwe stad » van te maken. De toekomstige graaf, die toen mederegent was, deed den bodem waarop de agglomeratie in wording was, verdelen in kleine percelen, die hij tegen de betaling van een cijns aan de inwijkelingen afstond ¹³. Deze verkaveling gebeurde rechthoekig in den vorm van een dambord en is nog duidelijk merkbaar in het grondplan van de stad Nieuwpoort ¹⁴. Opvallend is hoe de prins hierbij absoluut geen rekening hield met de rechten van de abdij van Burburg, die dit gedeelte van het Zandhoofd in bezit had ¹⁵.

(12) « Terram autem jacentem inter prædictam terram (gelegen « citra fossatum que Furnis in parrochia Rammescappelle jacet ») et Yseram portum... ». Oorkonde van omstreeks 1150. F. VAN DE PUTTE: *Chronica et cartularium monasterii de Dunis*, n° CCCLII, 440.

(13) Dit blijkt eerst uit latere dokumenten: « Come a certains et justes tiltres appartienne a nostre tres redoubte seigneur et prince, monseigneur le duc de Bourgoingne... plusieurs droiz. rentes et revenues en sa dite ville et eschevinaige du dit Neufport et mesmement entre aultres il pient chascun an au terme de Pasques certaines rentes heritables, que l'en appelle sgravenlandschuld, qui est ung denier parisien monnoie de Flandres sur chascune verge de terre gisant en ladite ville et eschevinaige ou sur la plus grant partie d'œcelles ». Appointment van 7 Februari 1448. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN: *Contumes de la ville et du port de Nieuport*, op. cit., p. 226.

(14) Zie het plan van de stad getekend door Van Deventer omstreeks 1550, in *Atlas des villes de la Belgique au XVe siècle*, éd. CH. RUELENS, E. OUVÉRELEAUX, J. VAN DEN GHEYN, etc. Bruxelles, 1884-1924, 12e livraison, mars 1891.

(15) Hij deed alsof de plaats waar de nieuwe stad opgericht zou worden, nog steeds grafelijke eigendom was. Zo deed hij overigens ook een twintigtal jaren later, toen hij aan den oostelijken rand van Nieuwpoort overging tot het bouwen van de grote sluis, die den waterstand van het nieuw verbindingskanaal naar de Venepe regelde. De grond, waarop deze « magnam scusam » tot stand kwam, werd afgestaan aan de abdij ter Duinen, die door den graaf met de bewaking en het onderhoud van het nieuw waterwerk belast geworden was. De abdij van O.L.V. van Burburg legde zich eerst een eeuw later bij deze dubbele onteigening neer. In 1272 deed ze afstand van haar rechten op den Nieuwpoortsen bodem en drie jaar later, in 1275 van die op het stuk grond waar de sluis zich bevond: « Et parmi ce li abbeesse et li couvens devant dites cuitent et ont cuitent le terre ke on apele Zandhoeft, u ore en partie siet li vile de Nueport, et dont elles ne sunt, ne ne furent onques tenans, si fust

In 1163 verleende hij aan de bewoners van zijn « novum oppidum » een keure en vestigde ter plaats een landsheerlijken tol ¹⁶. In 1165 erkende de bisschop van Terwaan op zijn beurt de nieuwe gemeente als afzonderlijke parochie en vertrouwde haar zielzorg aan de abdij Sint-Niklaas van Veurne toe ¹⁷.

Het statuut van Nieuwpoort, de enige constitutie van een Vlaamse « nieuwe stad », die tot ons kwam, bekleedt in de geschiedenis van het middeleeuws stadsrecht ongetwijfeld een geheel bijzondere plaats. De keure, die Filips van den Elzas aan de Nieuwpoortse bevolking schonk, had zowel te voorzien in de onmiddellijke en specifieke behoeften van de nieuwe gemeente, als in de politieke en fiskale doeleinden door den landsheer nagestreefd. Ze omschrijft in de eerste plaats de rechterlijke waarborgen en de fiskale voorrechten van de inwoners, wat voor dezen van essentieel belang was. Ze verleent o.a. de persoonlijke vrijheid aan de inwijkelingen, die na jaar en dag door hun gebeurlijke meesters niet werden opgeëist ¹⁸.

einsi que ales onques fenissen; u deüssent avoir aucun droit ». L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, op. cit., p. 162, n° XIV. Oorkonde van Februari 1272. — Zie voor den tekst van 1275 : F. VAN DE PUTTE : *Cronica et cartularium monasterii de Dunis*, op. cit., p. 162 v°, n° CCCXVI. Oorkonde van 12 Mei 1275, naar een vidimus van 15 Juli 1275. Zie ook hieronder p.... nota 7.

(16) « Notum sit tam futuris quam presentibus, quod ego Philippus, Dei gratia Flandrorum comes, hanc legis iusticiam opidanis meis habitantibus in novo opido concesserim ». Keure van 1163. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de la ville et du port de Nieuport*, op. cit., p. 142.

(17) « Milo, Dei gratia Morimorum episcopus, dilectis filiis in ecclesia sancti Nicholay de Furnes constitutis in perpetuum. Petitiones vestras, dilectissimi, benigne suscipientes, altare nove capelle de Sandeshova, salvo per omnia episcopali iure, vobis vestrisque successoribus in perpetuum concedimus... ». Oorkonde van 1165. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, op. cit., n° III. Het stuk formuleert tevens de bekrachtiging van de reeds vroeger toevertrouwde zielzorg over de parochiën Wulpen, Oostduinkerke, Ramskapelle en Houtem.

(18) « Quicumque hic per annum unum et per diem unum manserit, liber erit ». Keure van Nieuwpoort van 1163, art. 10. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de la ville et du port de Nieuport*, op. cit., p. 143.

— Vergelijk hiermee den tekst die voorkomt in de Gentse keure van 1191 : « Si quis extraneus ad oppidum confugerit et schabinatui stare voluerit, oppidum recipiet eum et tenebit per annum et diem; si stare juri noluerit, tanquam irrationabilis ab oppido expelletur ».

Typisch voor het statuut van de « nieuwe stad » is vooral het fiscaal regime. De keure van 1163 vermeldt niet uitdrukkelijk de toekenning aan de burgers van de vrije beschikking over de afgestane percelen gronds, maar heeft het alleen over de « teloneum de terra »¹⁹. Wat hiermee juist bedoeld werd, is niet duidelijk. Ofwel was het de eigenlijke grondcijs ten bedrage van 1 denier de roede en 's gravenlandschuld genoemd in latere teksten²⁰, ofwel was het eenvoudig de tol, die op de verhandeling van gronden geheven werd²¹. Wat er ook van zij, de grondcijs te Nieuwpoort was niet juridisch bedoeld zoals het recognitiegeld, dat in de grote Vlaamse gemeenten op den bodem drukte en afgekocht kon worden²², maar wel fiscaal. Hij was voor de graaf, die grondheer wou blijven, een bron van inkomsten.

De keure schenkt ook aan ieder burger tolvrijdom in zijn eigen stad, mits betaling aan den vorst ieder jaar op Sint-Brixisdag (13 November) van 4 denieren, een recognitiegeld, dat naderhand « stalpenning » of « estallaige » genoemd werd²³. Ze formuleert evenwel enkele restricties op dit voornaam voorrecht, wat eveneens als een erkenning van de grafelijke prerogatieven in zake tolheffing begrepen moet worden. Aldus handhaaft ze de tollën geheven op de verhandeling van pluimwaren en misschien,

A. LALLEMAND et Dr. W. DE VREESE : *Documents fondamentaux de l'histoire de Belgique*. Chartes de coutumes, édits et actes diplomatiques avec commentaires et annotations. Liège, 1913, p. 27, art. 14 van de keure.

(19) « Concessi etiam opidanis meis de novo opido, quod quicumque ibi manserit, ab omni teloneo, nisi sit de terra vel de plumis liber erit, sed teloneario in die Sancti Briccii singulis annis quatuor denarios dabit ». Keure van Nieuwpoort van 1163, art. 15. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes... de Nieuport*. Op. cit., p. 144.

(20) Zie hierboven nota 13.

(21) « Qui terram vendiderit, quatuor denarios dabit, et qui emerit quatuor ». Keure van Nieuwpoort van 1163, art. 23. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes... de Nieuport*, op. cit., p. 145.

(22) Reeds in het begin van de 12de eeuw verduwen aldus te Gent de « census de mensionibus », waarschijnlijk door afkoop. FR. BLOCKMANS : *Het Gentsche Stadsprivilegie tot omstreeks 1302*, in Werken uitgegeven door de Fac. van Wijsbegeerte en Letteren, Rijksuniversiteit te Gent, Antwerpen en 's Gravenhage, 1938, p. 118-135.

zoals gezegd, van gronden ²⁴. Ook legt ze een kleinen tol op de fabricatie en op den verkoop van inheems bier en brood, alsmede op de verhandeling van uitheems bier en mede ²⁵ en bestraft de ontduikers hiervan ²⁶. Op den verkoop van wijn in de herbergen integendeel legt ze een tol, die in natura geheven, een fiscaal doel moet hebben gehad en misschien te vereenzelvigen is met de latere « forage », een grafelijke belasting ²⁷.

Filips van den Elzas schijnt in feite met de stichting

(23) Zie hierboven nota 19. — Dat de cijns van 4 d. de « stalpenning » was, blijkt uit de heffing ervan te Lombardsijde in 1313, toen dit recht reeds te Nieuwpoort afgeschafft was : « Dit zijn degheene die hare stalpenninghe gheliden te Lombardie oup Sinte Brixisdach, ende die nie ne coemt oup Sinte Brixisdach mit 4 d. par., hie es al 't jaer ontryet van zinen porterschepe ». R. DE BEAUCOURT DE NOORTVELDE : *Nieuport. Documents historiques*, t. 2, p. 161. « Dit es de boec van den hofstedenlande van der Nieuwerpoort ». Kadaster van 1313.

(24) « (21) Lectum vendens duos dabit denarios, emens duos. — (22) Qui emit pelu (Id est pulna, bijgevoegd), obolum dabit, et qui vendit obolum. — (23) Qui ferram vendiderit, quatuor denarios dabit, et qui emerit quatuor. — (24) Qui extraneus lectum sine plumis (Id est ticam, bijgevoegd), vendiderit, unum denarium dabit, et qui emerit unum ». L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de la ville et du port de Nieuport*, op. cit., p. 145. Artikels 21 tot 24 van de keure van 1163. Art. 24 gold natuurlijk alleen voor de vreemdelingen. We vermelden het met het oog op de verklaring van artikels 21 en 22.

(25) « Quicumque panes venales fecerit, in die sabbati, panem de obolo dabit. » Idem, *ibidem*, p. 144, art. 18.

« Quicumque cervisiam fecerit, de una cervisia duos denarios debet ». Idem, *ibidem*, p. 144, art. 17.

« Et quicumque extraneam cervisiam vel extraneum medonem vendiderit, de vase uno denariatam unam debet ». L. GILLIODTS-VAN SEVEREN, op. cit., p. 144, art. 17. — Voorde vreemdelingen gold dan nog de volgende tol : « Qui extraneus medonem vel cervisiam adduxerit, de vase uno denarium unum debet ». *Ibidem*.

(26) « Si de teloneo panis vel cervisie aliquis accusatus fuerit, iuramento sine reprehensione se excusabit ». Idem, *ibidem*, art. 19. Veelbetekend is het feit dat de woorden panis vel cervisie tussen den tekst ingelast werden.

(27) « Quicumque vinum vendiderit more taberne, sextarium vini dabit de uno vase ». *Ibidem*, art. 20. — Voor de vreemdelingen gold nog volgende tol : « Et qui extraneus vinum adduxerit, de uno vase quatuor denarios dabit ». *Ibidem*. — Van de « forage » wordt voor het eerst gewag gemaakt in 1269 : « Et si doivent cil de Lombardei paier a nous et a nos hoirs singneurs de Flandres, en non de tonlieu, forage, estallaige, et autres droitures en la ville de Lombardie, comme li bourgeois de Noefport ». Appointement van gravin Margaretha over de juridische betrekkingen tussen Nieuwpoort en Lombardsijde, art. 11. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de la ville et châtellerie de Furnes*, t. IV. *Coutumes de Lombardside, Loo et Poperinghe*, p. 14, n° II.

van Nieuwpoort niet alleen de kolonisatie, maar ook het handelsverkeer te hebben willen bevorderen. Dit blijkt duidelijk uit de formulering in de keure van de talrijke door den landsheer op de markt of in de haven geheven tollén ²⁸. Alhoewel dit tarief met het eigenlijk statuut van de nieuwe stad heel weinig te maken had, beslaat het toch gans de tweede helft van het Nieuwpoorts handvest ²⁹. De opsomming van de verschillende aan tolheffing onderworpen landbouw-, veeteelt- en visserijproducten ver-raadt misschien zelfs een poging van den toekomstigen graaf om van Nieuwpoort een plaatselijke markt van agrarische voortbrengselen en vis te maken ³⁰. Gelegen in een polderstreek, waarvan de ontginning pas een aanvang nam, was de plaats hiervoor geschikt, temeer daar ze als voorhaven voor het veel oudere Veurne en voor de abdij van de Duinen diende ³¹.

Filips volgde in 1168 zijn vader als graaf op, wat hem toeliet zijn plannen verder uit te voeren. Omstreeks 1176 inderdaad ging hij over tot het aanleggen tussen de Venepe, of Veurnsen waterweg, en den IJzer van een verbindingskanaal, dat zowel voor de drainering als voor de binnenscheepvaart diende en aan den oostkant van de nieuwe stad zijn uitmonding had ³². De « magna sclusa »,

(28) « Omnis extraneus de stabulo dabit obolum in die fori ». Zie het tarief van de tollén vervat in de keure, in L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de... Nieuport*, op. cit., pp. 145, 146 en 147.

(29) Dit verklaart wellicht de naam van de keure « legis justicia ». Zie hierboven nota 16.

(30) R. DEGRYSE : *Oude en nieuwe havens van het IJzerbekken in de Middeleeuwen*, in *Handelingen van de Soc. d'Emulation van Brugge*, deel 84 (jaargang 1947, pp. 6-40), p. 17.

(31) De burgers van Veurne ontvingen in 1176 van Filips van den Elzas volledige tolvrijdom te Nieuwpoort. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de la ville et châtellerie de Furnes*, t. III, p. 23, no IV. Stuk van 1176.

(32) « Noverint et presentes et posteri, quod Philippus, comes Flandrie, jussit fieri aqueductum inter Furnes et Dixmuda, incium habentem ab Ysara et se longius extendentem per diversas terras ». Acte van 1183 waardoor de abdij van Eename recht op schadevergoeding krijgt voor de gedeelten van haar grondbezit, die, wegens het aanleggen van het nieuw kanaal tussen Veurne en den IJzer, op last van den graaf onteigend werden. CH. DIOT : *Cartulaire de l'abbaye d'Eename*. Bruges, 1881, p. 63, no 68. — Dit verbindingskanaal moet

die hij daar deed bouwen, stelde hij in 1184 onder de hoede van de abdij van de Duinen met de opdracht, in geval van zware beschadiging door den vloed, haar met de medewerking en op de kosten van de plaatselijke polderbevolking te doen herstellen ³³. Hij schonk in 1183 aan de abdij Sint-Niklaas te Veurne en aan de O.L.Vrouwkerk te Nieuwpoort ³⁴, als bron van inkomsten, de heffing van het haringtiend, een geldelijke bijdrage, die de vissers elk jaar na afloop van het haringseizoen te betalen hadden, wat wijst op de definitieve vorming van de Nieuwpoortse parochie ³⁵. In een schrijven, dat ze hetzelfde

regraven geweest zijn omstreeks 1176, oogenblik waarop de graaf aan de burgers van Veurne te Nieuwpoort volledigen tolvrijdom te land en te water toestond. Zie nota hierboven.

— De Venepemondde aanvankelijk uit in den IJzer nabij Pervijze en niet ten westen van Ramskapelle, zoals de zeventiende eeuwse chroniëkschrijver Pauwel Heynderycx ten onrechte beweert. De loop van den IJzer kan dus niet langs de Venepemonding afgeleid geworden zijn, bewering, die we bij denzelfden schrijver vinden. Zie P. HEYNDERYCX : *Jaerboeken van Veurne en Veurne-Ambacht*, éd. RONSSSE. Veurne, 1853, t. I, p. 97. — Voor de vereenzelviging van de Venepemondde zie J. DE CUYPER : *Wording van de Hemme, het groot mihof van de Duinensabdij te Ramskapelle*, op. cit., p. 83.

(33) « ...eo tenore ut ipsi fratres magnam schusam sub sua custodia debeant conservare, et quicquid propter maris inundationem que fossatum rumpat, fodiendo refeci, aut uno die ab uno carpentario restaurari potuit, suis impendiis reparare. Vero si casa aliquo prefata slusa contractum, nichilomino ad fratrum spectabili industriam vel impensam, sed communi totius populi restaurabitur expensa ». Oorkonde van 22 Maart 1184. F. VAN DE PUTTE : *Cronica et cartularium monasterii de Dunis*, op. cit., XLIX, no 227, p. 166.

— De abdij van de Duinen poldeerde naderhand omheen de sluis een zeker aantal gemeten gronds in en richtte er gebouwen op. Die gronden hoorden evenwel toe aan de abdij van Burburg krachtens een oorkonde van 1108. Eerst in 1275, na een langdurig geschil, deed de abdij van Burburg afstand van haar rechten op dezen bodem. Oorkonde van 12 Mei 1275, naar een vidimus van 15 Juli 1275. *Cronica et cartularium monasterii de Dunis*. Op. cit., p. 162, n° CCCXVI. — Zie ook C. L. CARTON : *Cronica abbatium monasterii de Dunis*, par Ad. DE BUDT. Brugis, 1839, p. 122, sub anno 1275.

(34) Oudste vermelding van de Nieuwpoortse O. L. Vrouwkerk, in 1171 : « ecclesiam de Novo Burgo ». *Chronica et cartularium abbatie Sancti Nicolai Furnensis* (Ed. F. VAN DE PUTTE et C. L. CARTON). Brugis, 1849, p. 68.

(35) In 1183 schonk Filips van den Elzas aan de abdij Sint-Niklaas van Veurne het derde gedeelte van de opbrengst van het haringtiend te Oostduinkerke en te Nieuwpoort : « Eadem quoque auctoritate, terciam partem decime allecium, quam me favente prædicta obtinuit ecclesia, eidem communiendam pia devocione deliberavi. Hanc siquidem decimam a piscatoribus Dunkerke, Noviburgi exigendam et exhibendam, ordinatum et statutum est eo jure quo parochia S. Winnoci

jaar aan den paus gericht zouden hebben, verklaarden de Nieuwpoortenaars toen reeds sedert meer dan 60 jaar dit tiend regelmatig aan hun parochiale herders te hebben uitgekeerd ³⁶. Misschien herinnerden ze hiermee aan den tijd, dat ze nog tot een oudere parochie — waarschijnlijk Oostduinkerke — behoorden ³⁷. Dit zou er dan kunnen op duiden dat Nieuwpoorts eerste bevolking grotendeels uit dit dorpje afkomstig moet geweest zijn ³⁸. Wat er ook van zij, de oorspronkelijke plaatsnaam Zandhoofd kwam reeds kort na 1163 in onbruik. Zolang de tijdgenoten te doen hadden met de nederzetting in wording, gewaagden

suas decimas de re simili reddere debere tenetur ». L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de la ville et du port de Nieuport*, op. cit., p. 154, no VII. — De twee andere derden van het tiend bleven voorbehouden aan den pastoor en den dis van elk van de beide parochiën. Zie betreffende de haringtienden R. DEGRYSE : *Vlaanderens Haringvisserij in de Middeleeuwen*, in *Handelingen van het Genootschap « Société d'Emulation » te Brugge*, deel 82, jaargang 1939, pp. 191 à 193 ; R. DEGRYSE : *Vlaanderens Haringbedrijf in de Middeleeuwen*. Antwerpen, 1944 (Reeks de *Seizoenen*, no 49), pp. 63-70.

(36) « Sanctissimo Patri ac Domino Dei gratia Summo Pontifici universi parochiani de Novo portu pedum oscula beatorum. Noverit vestra veneranda sanctitas, quod nos elemosinam quandam, quae vulgariter decima allecium nuncupatur, ex pia devotione statutam ab antiquo, tripliciter divisam, unam partem scilicet personae parochialis ecclesiae nostrae, secundam fabricae ejusdem ecclesiae, et tertiam pauperibus a sexaginta annis et amplius elapsis, eisdem videlicet personae, fabricae et pauperibus solvimus, tam liberaliter quam libenter et solvere volumus, in futurum ». Brief van 1183, naar een vidimus van 1235. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de la ville et du port de Nieuport*, op. cit., p. 153, no VI. — Dit stuk is verdacht wegens de term *Novo Portu*, die er in voorkomt en die wel in 1235, maar nog niet in 1183 in gebruik was. De gegevens, waarop het vidimus steunt, kunnen evenwel juist zijn, zelfs indien de zozegde brief van 1183 vals is.

(37) De parochie Oostduinkerke ontstond kort na 1100 onder de naam « Dunacapella ». Zie hierboven nota 6.

(38) De Nieuwpoortse bevolking kan dus niet herkomstig geweest zijn uit Lombardsijde, dat toen nog niet bestond. Toch werd hierover een legende in omloop gebracht : de talrijke overstromingen, alsmede de zozegde verplaatsing van de IJzermonding, die eerst ten oosten van Lombardsijde en daarna ten westen van die plaats (die toen niet bestond) zou gelopen hebben, zou de uitwijking van de bevolking van den rechter- naar den linkeroever voor gevolg hebben gehad. Die legende werd zelfs overgenomen door L. GILLIODTS-VAN SEVEREN in zijn *Coutumes de la ville et du port de Nieuport*, Introduction, p. 1. We vinden ze ook in A. MEYNNE : *Histoire de la ville de Nieuport*. Bruges, 1876, pp. 5 en 11, in R. DUMON : *Lombardsijde*, in *Biekorf*, 45ste jaar (1939), p. 153, en in K. LOPPENS : *De yden der Vlaamsche kust. Hun ontstaan en verdwijnen*, in *Biekorf*, 44ste jaar (1938), p. 290.

ze van het Zandhoofd ³⁹. Eenmaal de agglomeratie gevormd, noemden ze deze gewoonweg de « nieuwe stad », of beter zoals dit toen luidde, de « nieuwe poort » : « novus portus », term, die van 1183 af voorgoed ingang vond ⁴⁰. De benaming « Nieuwpoort » is dan ook, evenals het statuut en het regelmatig plan van de stad, een gevolg van de oprichting van 's graven domein.

II. — UITBREIDING VAN 'S GRAVEN DOMEIN TE NIEUWPOORT EN OMGEVING

Na den dood van Filips van den Elzas (1191), kwam de nieuwe stad onder het gezag van de echtgenote van den overleden graaf, Mathilde van Portugal, die er tot aan het einde van haar leven (1218) het genot van de grafelijke inkomsten bleef behouden ¹. « Koningin Mathilde », zoals deze vorstin zich noemde, blijkt te Nieuwpoort en omgeving enkelen van haar « milites » of vazallen met goederen beleend te hebben, aldus « Balduinus de Novo Portu », vermeld in stukken van 1199 en 1214 ². Ver weg het grootste gedeelte van de Nieuwpoortse ingezetenen bestond nochtans uit kleine eigenaars, die voor hun perceeltje gronds aan den vorst 's gravenlandschuld te betalen hadden. Deze bevolking was bovendien aan de parochiale geestelijkheid en aan de Sint-Niklaasabdij te Veurne de storting van het haringtiend verschuldigd. Toen in 1235

(39) « Burgenses de Sandeshovetha ». Oorkonde van 1168. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de... Nieuport*, op. cit., p. 151, no IV. — « Apud novam villam de Zandhovedam ». Oorkonde van 1176. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de la ville et châtellerie de Furnes*, t. III, p. 23, no IV.

(40) « Ecclesiam de Novo Burgo ». Tekst van 1171. *Chronica et cart. abb. Sancti Nic. Furnensi* (Ed. F. VAN DE PUTTE et C. L. CARTON). Op cit., p. 68. — « A piscatoribus... Noviburgi ». Oorkonde van 1183. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de... Nieuport*, op. cit., p. 154, no VII.

(1) V. FRIS : *Blavotins et Inghefins. Une guerre privée dans la Flandre maritime au 12e siècle*, in *Bull. de la Soc. d'hist. de Gand*, 14e année (1906), p. 177.

(2) R. DEGRYSE : *Boudeurijn van Nieuwpoort*, in *Biekerf*, 44ste jaar (1938), p. 297-298.

de Sinte Walburgakerk van Veurne op haar beurt op deze heffing aanspraak wilde maken, braken er te Nieuwpoort bloedige relletjes uit, tijdens dewelke twee priesters gedood en een klerk zwaar gewond werden. De ganse gemeente werd hiervoor het jaar nadien veroordeeld tot de betaling van een hele reeks boeten, renten en missen, evenals de bekostiging en de oprichting aan den rand van de staaf van een grafelijke dwingburcht voorzien van grachten ³. Deze vesting werd wel is waar reeds in 1242 door gravin Johanna buiten gebruik gesteld ⁴, maar de « mote » of hoogte waarop men ze gebouwd had, bleef grafelijk domein. Ze werd in den volksmond « burg » genoemd ⁵.

De landwinning in de omgeving van Nieuwpoort blijkt na de stichting van de stad niet alleen voortgezet te zijn geworden, maar bovendien de uitbreiding van de stedelijke agglomeratie in de hand te hebben gewerkt. De abdijen van den Duinen en van Burburg polderden geleidelijk de schorren in, die nabij de grote sluis en stroomopwaarts tot stand gekomen waren ⁶. Beide abdijen lieten

(3) «...facient fortalitiā Dominæ Comitissæ de mille libris in villa de Novoportu. ut a talibus factis de ex'ero arceantur ; vel si Dominā Comitissa maluerit eam facere fieri, dabunt illi mille libras ponendas ibidem, et insuper facient illi de villa propis corporibus fossata que pertinerint ad fortalitiā antedictā. » PAUWEL HEINDERYCX : *Jaerboeken van Veurne en Veurnambacht*. Deel I, p. 236, bijlage IV. Stuk van 13 September 1236.

(4) « Nos Thomas comes et Johanna uxor nostra... notum facimus... quod scabinos et communitatem de Novoportu quitavimus et absolvimus de omni eo quod nobis fuerat adjudicatum in arbitrio, qui erat inter, ipsos ex una parte et capitulum Beate Walburgis Furnensis ex altera, videlicet de morte presbiterorum. » Arch. dép. du Nord te Rijsel, no B. 1373 (729). Kopie van een verdwenen oorkonde. Zie bijlage no I.

(5) R. DEGRYSE : *Boudewijn van Nieuwpoort*, in *Bickorf*, 44ste jaar (1938), p. 297.

(6) « Item, ad orientem ville que dicitur Nieuwport, mansuram in qua domus de Dunis sita est cum appendiciis suis et viginti quatuor mensuris terre. » F. VAN DE PUTTE : *Cronica et cartularium monasterii de Dunis*, op. cit., t. I, p. 200 (XCIV). Bekrachtigingsoorkonde van December 1246. — De abdij van Gurburg verkreeg op 7 September 1244 van gravin Johanna toelating de schorren, die in den IJzer buiten den Rietdyck in wording waren, in te dijken. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de la ville et châtellerie de Furnes*, t. II, p. 54. Ontleding van het stuk met de fautive vermelding « Fresdick » in plaats van « Rietdick ». Die term komt voor in C. L. CARTON : *Cronica abbatum monasterii de Dunis*, par Ad. DE BUDT, Brugis 1839, p. 122.

er zich in het bezit stellen van een « utdiic » of in te dijkken « hemmekin » ⁷. Dit gebeurde kort nadat gravin Margaretha in 1265 de « magna sclusa » van sassen had doen voorzien ⁸. In de nabijheid van de sassluis ontstond terzelfder tijd een nieuwe wijk van de stad Nieuwpoort, wat aanleiding gaf omstreeks 1290 tot de stichting van een tweede kerkelijke parochie, waarvan de kerk aan Sint Laurentius toegewijd werd ⁹. Toen gold nog steeds voor

(7) Oorkonde van Februari 1272 ten voordele van de abdij van Burburg. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de... Nieuport*. Op. cit., p. 162, no XIV. — Oorkonde van 12 Mei 1275 (naar een vidimus van 15 Juli 1275) ten voordele van de abdij van de Duinen. F. VAN DE PUTTE : *Cronica et cartularium monasterii de Dunis*. Op. cit., p. 162 vo (no CCCXVI). Regeling van het geschil tussen de abdij van Burburg en de abdij van de Duinen betreffende de toekenning van de « utdiic monachorum ». Zie nopens de bijlegging van dat geschil ook C. L. CARTON : *Cronica abbatum monasterii de Dunis*, par Ad. DE BUDDT. Brugis, 1839, p. 122, sub anno 1275.

(8) I. L. A. DIEGERICK : *Inventaire des archives de la ville d'Ypres*, t. I, p. 89, no CIV. Ontleding van een oorkonde van 1265 : « Lettres par lesquelles Marguerite, comtesse de Flandre et de Hainaut, décide que des améliorations seront apportées aux écluses de Nieuport et que le canal de Knocke jusqu'à l'overdragt d'Ypres sera approfondi et élargi ». — De vernieuwing van de sluis gaf aanleiding tot een conflict tussen de watergraven van Veurne-Ambacht en de abdij ter Duinen nopens de bewaking van de verse deur, de nieuwe sluisdeur. De verstin besliste in 1269 dat de Duinenabdij ook over de sleutel van de nieuwe deur de zorg hebben zou, maar dat de door den abt aangestelden sluismeester onder het toezicht zou staan van de Veurnse watergraven, aan wie hij bij zijn in dienst treden een eed moest afleggen. Aan den sluismeester werd de verplichting opgelegd de verse deur te openen, telkenmale als de watergraven dit van hem vereisten en reenschap te geven over het gebruik van de gelden aan hem uitbetaald door de schepen, die door de sluis passeerden. F. VAN DE PUTTE : *Cronica et cartularium monasterii de Dunis*. Op. cit., p. 357, no CCLXVIII. Oorkonde van April 1269. Deze beslissing werd door vidimus van 16 Februari 1309 bekrachtigd. Ibidem, p. 431. Zie ook p. 929.

(9) In 1292 schonken de schepenen van Nieuwpoort een eeuwigdurende rente van 19 lb. aan de nieuwe parochiale kerk : « Noveritis quod nos capellaniam unam in honore beati Laurentii perpetuo deservendam infra ecclesiam beati Laurentii de novo in dicta villa Noviportus fundatum pro animabus nostris predecessorum et successorum nostrorum, et specialiter Petri dicti Tollenare, defuncti eiusque parentum, fundavimus... ». Oorkonde van Mei 1292. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de... Nieuport*. Op. cit., p. 173, no XXIV. — Twee jaar voordien ontving de Laurentiuskerk van Gwijde van Dampierre een zekere oppervlakte gronds, gelegen in het « porteland » tot aanlegging van een kerkhof. Rijsel. Arch. dép. du Nord, B. 1375 (568). Kopie van een verdwenen oorkonde van 18 December 1290. Op den rug van het stuk staat volgende nota : « Item copie des lettres de Guy, conte de Flandre, qui amortist une mesure de terre la ou li moustiers Saint Leurens en la ville de Nieuport siet et se y donne 12 mesures de terre ». Zie bijlage n° III.

de inbezitting van den bodem dezelfde voorwaarden als in 1163, namelijk de betaling van een grondcijs van 1 d. de roede. Uit een document van dien tijd blijkt bovendien dat de ter beschikking gestelde percelen ieder een oppervlakte van 24 roeden hadden ¹⁰.

De voortdurende landwinning en kolonisatie leidde ook tot de uitbreiding van het vorstelijk domein stroomafwaarts van Nieuwpoort. Aan den linkeroever van de IJzermonding, ten oosten van Oostduinkerke, ontstond onder invloed van de vooruitschrijdende zandverstuiving een nieuwe duinenketen, die de richting van de huidige kustlinie volgde. De driehoekige ruimte, die zich tot aan het Zandhoofd uitstreckte slibde aan en vormde slechts nog een « Vloedgat » of « ijde », waar de Oostduinkerkse vissers hun bootjes konden laten stranden. In de duinen zelf kwam een klein vissersgehucht, de Nieuwe IJde genoemd, tot stand ¹¹. Dit had waarschijnlijk voor gevolg dat de parochiale geestelijkheid van Oostduinkerke en Nieuwpoort elkaar de zielzorg over die nederzetting wilden betwisten. Wat er ook van zij, het bisdom Terwaan deed in 1240 door een scheidsrechterlijke commissie de grenzen van de beide parochiën afbakenen en wel op zulk een

(10) « Item sires, il vous monstrent de un autre point, ou il eut de anchienete bien use, qu'il peusent prendre et ont pris les terres du singneur geisans en le banlieue de Nuefport pour le pourfit du commun pour le droet du singneur, c'est le maisure pour deus solz laen et en le mesure de terre en a douse et demie, c'est le mesure vint et cinc solz. » Brief waarin de lieden van Nieuwpoort hun grieven in zake het grafelijk domein in hun stad uiteenzetten. — Rijksarchief te Brussel. Trésorerie des Chartes de Flandre, no 867. Document van omstreeks 1295. Zie bijlage n° IV.

(11) Volgens E. VLIETINCK betekent ijde vlak strand : « een soort aanlegplaats of, zoo men wil, een schuilhaven van tweeden of derden rang, het woord schuilhaven in den breedsten zin begrepen wordende, toegepast op plaatsen waar de vaartuigen der haringvisschers gemakkelijk landen en afvaren konden, zonder behulp cener geul. » E. VLIETINCK : *Uit de voorgeschiedenis onzer kuststreek. De yden van Vlaanderen, van Duinkerke tot Sluis. Geschied- en taalkundige studie*, Kath. Vl. Hoogeschooluitbr., jaargang XXXV (1936), no 10, verhandeling no 347. — Volgens K. Loppens integendeel betekent ijde schuilhaven tusschen de duinen, hetgeen zeker wel van de Nieuwe IJde en Lombardie kan gezegd worden. K. LOPPENS : *De ijden der Vlaamsche kust. Hun ontstaan en verdwijnen*, in *Biekorf*, 44ste jaar (1938), p. 291-292.

wijze dat het nieuwe gehucht bij zijn oorspronkelijke parochie bleef ¹². In 1246 evenwel gaf gravin Margaretha aan den baljuw van Veurne opdracht nabij het Vloedgat over te gaan tot de verkaveling van den grond en de toekenning van percelen aan degenen, die er zich blijvend wilden vestigen. In afwachting dat haar bevolking talrijk genoeg zou worden om zelf een gemeente te vormen, werd de nederzetting bij het domein en het schependom van Nieuwpoort ingelijfd en in het genot van het statuut van die stad gesteld ¹³. De geregelde heffing van het haring-

(12) « ...dehent limitari parrochie supradicte (Oostduinkerke en Nieuwpoort) versus aquilonem usque in mare per quoddam fossatum quod dividit pasturas occidentalium dunarum a pasturis dunarum ballivie Novi portus. Ita quod predicti montes Camarum cum iactibus maris, scilicet Hem, et aliis iactibus, et ea que sunt ad aquilonem predictie vie, ad parrochiam pertinent Novi portus ». Grensafbakening van de parochiën Oostduinkerke en Nieuwpoort. Oorkonde van Februari 1240. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de la ville et du port de Nieuport*, p. 155, no VIII. — « Piscatores allecium de Nova Hida pertinentes ad ecclesiam de Oostduinkerke ». Oorkonde van 7 Januari 1277. F. VAN DE PUTTE et C. L. CARTON : *Chronicon et cartularium abbatiæ S. Nicolai Furnensis*. Op. cit., p. 185.

(13) « Noverint universi, quod nos Rainerum, ballivum nostrum Fuernensem, ponimus loco nostri et ei camus potestatem conferendi ex parte nostra secundum quod viderit expedire in longum et in latum fundes seu mansuras in loco, qui dicitur Vloedgad, iuxta mare, sito in parrochia de Ostduinkercka, omnibus ibidem manere volentibus. Quos omnes in dicto loco manentes et mansuros pertinere volumus ad legem, scabinagium et libertatem villæ nostræ de Novoportu. Ita quod ipsi de omnibus ad scabinagium pertinentibus justificentur per scabinos nostros de Novoportu : hoc salvo quod multitudo populi ibidem venientis et manentis, superexceserit in tantum, quod per se indigeant scabinagio, eos separare possumus, si volumus, ab illis de Novoportu, et in dicto loco de Vloedgad, ipsi per se scabinagium appropriare ad legem, consuetudinem et libertatem villæ Noviportus predictæ. De annuo vero censu dictorum fundorum aut mansurarum ordinando et taxando credere debemus fineli nostro domino Balduino de Balliolo et alii vel aliis, quos cum eo per litteras nostras patentes ibidem propter hoc duximus transmittendos... ». L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de Nieuport*. Op. cit., p. 157, no IX. Oorkonde van 6 Aug. 1246.

— Voor de vereenzelviging van het Vloedgat met de Nieuwe IJde, zie een tekst van 1537 : « de voornomde plaetse ghenempt de Yge ofte Vloetgat », « dat de zelve plaetse van Yde es eene plaetse ghelegen in een myle of daer amtrent buiten der stede ende jurisdictie van der Nieuport up den zeeand en binnen den dunnen ende configue den lande van Veurnambocht ». L. GILLIODTS-VAN SEVEREN. Ibidem, p. 262, n° LVII. Oorkonde van 1537. — Zie betreffende de geschiedenis van het dorpje : J. VANNERUS et le baron DE LOE : « *Nieuwe Yde, un village disparu de la côte flamande*, in *Bull. de la Soc. d'Anthropologie de Bruxelles*, t. 37 (1922) : 1923 (t. 38, pp. 182 à 203) ; jaargang 1924 (t. 39, pp. 340 à 349).

tiend werd er in 1277 ingevoerd ¹⁴, wat wijst op de definitieve vestiging van de bevolking. Gwijde van Dampierre was er^e overigens begonnen met de inpoldering van de schorren. In 1280 schonk hij dit nog onvolledig ingedijkte gebied aan zijn zoon Guion ¹⁵, die het op zijn beurt aan zijn ouderen broeder Jan, graaf van Namen, en aan Zeger van Belle, maarschalk van Vlaanderen, afstond ¹⁶. Deze voltooiden de inpoldering en bouwden den eersten dijk, aan wiens uiteinde door toedoen van de gemeente Nieuwpoort omstreeks 1300 twee vuurbakens opgericht werden ¹⁷. Dit doet vermoeden dat de ijde van Oostduinker-

(14) F. VAN DE PUTTE et C. L. CARTON : *Chronicon et cartularium abbatialis S. Nicolai Furnensis*. Op. cit., p. 185. Oorkonde van 7 Januari 1276 (oude stijl).

(15) « Nous Guis, cuens de Flandres et marchis de Namur, faisons savoir a tous ke nous donnons et avons donneit, otroions et avons otroiet a nostre chier et ameit fil Guion le get de mer tout entierelement gisant entre nostre vile de Nuefport et une autre nostre vilete kon claime le Neuveheide, et tout ce ke escheir puet ou porra de get de mer entre les devant dites viles. tout ensi comme li devant dit ges sestent dusques en le mer, et amont vers terre dusques a nos Cunes, le quel get nous avons fait nouvelement en partie dikier. Le quel get devantdit nostre chiers fius Guis devantdis tenra de nous et de nos hoirs seigneurs de Flandres, perpetuelment et hieretaulment, pour quatre deniers de nostre monoie de Flandres de cens par an a paier a nostre renenghe, a le feste Saint Jehan Baptiste, chascun a perpetuelment ». Oorkonde van 10 September 1280. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de la ville et du port de Nieuport*. Op. cit., p. 166, no XVIII.

(16) Hoe beiden in het bezit van die polders gekomen zijn is niet zeer duidelijk. Dat het hun eigendom geworden was blijkt evenwel genoegzaam uit de oorkonde van 1306, waardoor Jan van Namen zijn polder aan de stad Nieuwpoort verkoopt. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de... Nieuport*. Op. cit., p. 177, no XXVII. Oorkonde van 28 Januari 1306 (en niet 1311, zoals foutief door L. Gilliodts aangegeven wordt). — Uit de grafelijke rorekeningen blijkt dat Zeger van Belle voor het bezit van zijn schorren en duinen aan het vorstelijk domein te Nieuwpoort jaarlijks 23 lb. 18 s. betaalde, rente, die heel waarschijnlijk naar de oppervlakte in gemeten berekend was. Die rente werd in 1301, of nog vroeger, door Jan van Belle, die blijkbaar den polder van zijn vader geërfd had, niet meer uitbetaald. De pachter van den grafelijken tol te Nieuwpoort trok inderdaad van 1301 tot 1315 ieder jaar dit bedrag af van de door hem te betalen pachtsom : « ...de ce (pachtsom 580 lb.) rabat on pour le pasturage de le poultre qui fut monseigneur Schier de Baillueil 23 lb. 18 s. » Rijksarchief te Brussel. Inventaire Nélis. Comtes en rouleaux, no 267. Comptes des briefs, cens, espies et rentes. Compte de la rectte des gros de Flandre. Rekening van 1301. — « ...De cou rabat on pour le polre monseigneur Jehan de Baillœul 23 lb. 18 s. » Rekening van 1306. Rijksarchief te Brussel. Zelfde fonds no 270. — « Rabattu pour le polre monseigneur Jehan de Baillœul 23 lb. 17 s. » Rekening van 1315. Ibidem, no 273.

(17) Wanneer de beide « vierboeten » opgericht werden, kan niet met zekerheid gezegd worden. Een « Jan de Vierboetere » wordt in

ke, het voormalig Vloedgat, die op deze plaats haar uitmonding moet hebben gehad, op dat ogenblik reeds in volle verzanding verkeerde¹⁸. De stad Nieuwpoort werd overigens gedwongen tot een aanhoudend toezicht over de schorren, die in de IJzermonding in wording waren en de havengeul dreigden onbruikbaar te maken. In 1307 stelde ze zich door aankoop in het bezit van den Jan Van Namenpolder, die aan den westrand van de stedelijke agglomeratie grensde en een oppervlakte van 38 $\frac{1}{2}$ gemeten 59 roeden of nagenoeg 19 hektaren besloeg. Ze betaalde daartoe aan den graaf van Namen 977 lb. 8 s. 4 d., hetzij 25 lb. het gemet, en ging de verplichting aan jaarlijks een cijns van 4 d. het gemet aan den vorst en diens erfgenamen uit te keren¹⁹. In feite maakte voortaan ook de Jan van Namenpolder deel uit van het grafelijk domein te

1302 vermeld in de rekening van de keukenuitgaven van Willem van Gulik. V. FRIS : *De slag bij Kortrijk*. Gent, 1902, p. 223. Van een « Hannin de Vierboetere » is er spraak in 1313. R. de BEAUCOURT de NOORTVELDE : *Nieuport. Documents historiques*, p. 130. — Van de vierboeten zelf wordt voor het eerst gewag gemaakt in 1306 : « ...et d audebout du dye vers les vierboetes ». Zie hieronder nota 19. Dat er twee vierboeten waren, blijkt uit de stadsrekeningen, die opklommen tot 1388.

(18) « Item pour 13 mesures et 3 quartiers de terre perdues entre Nœport et Lombardie et pour les pasturages que les dunes ont tolues cest an 6 lb. 6 s. » Rijksarchief te Brussel. Contes des briefs..., des gros de Flandre, n° 267 (30 verso). Rekening van 's graven inkomsten van 1301. Dit verlies werd in rekening gebracht door Jaquemont de Diepe, den pachter van de cijzen « dou pasturage de le Neue Hede », die terzelfder tijd ook den tol van Nieuwpoort in pacht genomen had. Zie de topografische kaart van België op schaal 1/20.000, uitgegeven door het militair cartografisch instituut te Brussel. Blad Nieuwpoort (12/5), 1934.

(19) « Nous Jehan de Flandres, cuens de Namur, faisons scavoir a tous ceulx qui ces presentes lettres verirront et oyrront, que nous avons a nos bons amis les eschevins, bourgmaistres, consaulx et a toute la communeaulte de la ville de Neufpoort vendu bien et lealement, ugne poultre que nous avions gisant entre la havene de ladite ville de Neufport devers le west, et le poultre mouseigneur Jehan de Baillioel, lequel poultre contient trente et huit mesures en demy mesure et cinquante neufs verges peu plus ou mains, chascune mesure pour 25 livres monnoie coursaule en Flandres, dont la somme des deniers monte 977 livres 8 s. et 4 d., lesquels deniers ilz nous ont bien et plainement parpayes en bonne monnoie coursaule, et les acquitons et clamons tout quite de la dite somme des deniers dessusdits... ». Zie voor de begrenzing van den polder den gedrukten tekst: L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Contumes de la ville et du port de Nieuport*, op. cit., p. 177, n° XXVII. Stuk van 28 Januari 1306 (oude stijl), en niet 1311, zoals door L. GILLIODTS verkeerd wordt aangegeven.

Nieuwpoort ²⁰. Dit liet trouwens de Nieuwpoortenaars toe, door inpoldering van hun eigen schorren, hun haven te voorzien van kaaien en van een havendijk, den « dam », die in 1313 voor het eerst vermeld wordt ²¹.

Twee jaar na de stichting van de Nieuwe IJde waagde gravin Margaretha een soortgelijke proef aan den rechteroever van de IJzermonding. Ook daar was de aangroei van de duinen en de aanslibbing van dien aard dat tot inpoldering kon overgegaan worden. Dit was het werk van de abdij Sint Pieter te Oudenburg, die in 1173 het bezit had verworven van al de schorren stroomafwaarts van Nieuwendamme ²², omstreeks 1200, als eerste vrucht van landwinning, haar hoeve « Bamburg » had opgericht en in 1241 eigenaarster werd van al de duinen en weiden ten zuiden van Westende ²³. Dit toont genoegzaam aan

(20) « Myns here Jehans polr van Amen ». Kadastraal register van 's gravenlandschuld van 1313. R. de BEAUCOURT de NOORTVELDE : *Nieuport. Documents historiques*, op. cit., p. 152.

(21) Kadastraal register van 's gravenlandschuld van 1313. Park 27 : « Item Christiaen fs. Gielis toten hoeke tsiighen den dam oestward streckende 32 d. » — Park 28 : « Woutre Hategoed oup den nortwesthoeve van Sinte Marien strate van den damme zutward 7 ð. ende drie poit. » — Item daer lighet toten damme 8 d. lants onjeloet. » — Park 35 : « Christiaen en NeseKin van den Wiele 15 d. of northalf den duersstraetkine tsiighen Pieter Maes dam. » — « Jehan Wardin toten hoeke tsiighen den dam oestward. » R. de BEAUCOURT de NOORTVELDE : *Nieuport. Documents historique*, pp. 133, 134, 141. — « Du banc appelle le caye sur le havene contenant cinq lines et cinquante verges de terre. D une place ou l on fait des neifz appellee scipwerkers place contenant demi mesure et quinze verges de terre. Ceulz de la ville dient que ladite kaye et la place de scipwerkers ont par eulx este fais et gangnez sur la mer a leurs tres grans despens et que laditte kaye sert autant a monsieur que a la ville... » Rekening van 's gravenlandschuld van de jaren 1440-'50. Rijksarchief te Brussel. Chambre des comptes no 47.581, fo 69.

(22) Gift van Filips van den Elzas. E. FEYS et D. VAN DE CASTEELE : *Histoire d'Oudenburg*. Bruges, 1873-'76, t. II, p. 97. Tekst van de oorkonde van 1173. — Voor de begrenzing « stroomafwaarts van Nieuwendamme » zie een oorkonde van 18 Mei 1320. T. de LIMBURG-STIRUM : *La Cour des Comtes de Flandre. I. Le chambellan de Flandre. Gand, 1868*, P. J. no LIV.

(23) « ...abbati et conventum de Audenburgh concessimus et denavimus perpetuo sub annuo censu duorum solidorum aq̄ majora brevia Brugis solvendorum in puram elemosinam ad opus pecorum necnon omnium bestiarum suarum omnem pasturam dunarum nostrarum de Westenda, sicut se extendunt in longum et in latum. a curte de Boemburg usque ad viam que procedit a parte maris septentrionalis versus ecclesiam de Westende inter altas dunas et dicum qui jacet contra domum Weinin sitam iuxta eandem ecclesiam versus orientem. » E. VEYS et D. VAN DE CASTEELE : *Histoire d'Oudenburg*, op. cit., p. 100. Oorkonde van December 1241.

hoe het duinencomplex aldaar veld won. Ook daar bleef een « ijde » open, waar de vissers van Westende hun bootjes konden laten stranden ²⁴ en ontstond er in de nabijheid een klein gehucht. Dit werd gebouwd op de plaats genoemd « Cnoc », een van de hoogste duinen ²⁵ en wel dra genoemd naar een zekeren Lombard — wellicht iemand uit de streek ²⁶ — « Lombardie » en niet Lombardsijde ²⁷. In 1249 gelastte Margaretha van Constantinopel de baljuw van Veurne met de toekenning te Cnoc van percelen gronds aan degenen, die er zich voorgoed wilden nederzetten. Krachtens zijn stichtingsoorkonde werd Lombardsijde onmiddellijk tot den rang van gemeente verheven en in het genot van het statuut van Nieuwpoort gesteld ²⁸. Zijn kerkelijke parochie wordt reeds in 1263 vermeld ²⁹. De eigenlijke stichtingsoperatie blijkt noch

(24) De kreek van Lomoardsijde bestaat nog steeds op onze dagen. Zie de militaire stafkaart van België, op schaal 1/20.000, blad Nieuwpoort (12/3). Over die kreek zie K. LOPPENS : *De ijden der Vlaamsche kust. Hun ontstaan en verdwijnen*, in *Biekorf*, 44ste jaar (1938), p. 290.

(25) « Knok » betekent hoogte. De term komt overeen met « altas dunas » in het stuk van 1241, nota 23 hierboven.

(26) De familienaam Lombard treft men kort na de oprichting van gemeente te Lombardsijde aan. In 1313 wordt inderdaad gewag gemaakt van een « Clais Lombard, de coster », in het register van 's gravenlandschuld van dat jaar. R. de BEAUCOURT de NOORTVELDE : *Nieuwpoort. Documents historiques*, t. II, p. 111. — Zie ook R. DEGRYSE : *Stichting van Lombardsijde*, in *Biekorf*, 46ste jaar (1940), p. 92.

(27) De term Lombardie is tot kort na 1400 de enige gebruikte naam voor Lombardsijde. Zie Edw. VLIETINCK : *De IJden van Vlaanderen*, op. cit., p. 11.

(28) « Noverint universi quod nos Christianum, balluvum nostrum Furnensem, ponimus loco nostri pro mansuris dandis et assignandis in loco qui dicitur Cnoc contra Novum Portum versus Orientem. Concedentes illis qui in dicto loco ad manendum venire voluerint, quod habeant eandem libertatem, legem et scabinagium quod habent illi de Novo Portu ». Oorkonde van 27 Februari 1248 (oude stijl). L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de la ville et châtelanie de Furnes*, t. IV. *Coutumes de Lombardside, Loo et Poperinghe*, p. 13, n° 1.

— De vereenzelviging van Cnoc met Lombardsijde is betwist geworden. Zie hierover K. LOPPENS : *Het dorp Cnoc bij Nieuwpoort*, in *Biekorf*, 43ste jaar (1937), bladz. 9. De stichtingsoorkonde draagt nochtans op haar rug den titel « littera communitatis de Lombardie », wat alle twijfel uitsluit.

(29) « In dicta parrochia de Westenda, prout se antiquus extendat antequam parrochia Lombardie fieret ». Rijksarchief te Brugge. Abbaye d'Oudenbourg, no 7954 (101), no bleu 6738. Oorkonde van April 1263.

tans een twintigtal jaren in beslag te hebben genomen. Al te zamen werden zowat 61 gemeten gronds, die aan de abdij van Oudenburg toebehoorden, onteigend en verkaveld ³⁰. Eerst in 1269 vaardigde gravin Margaretha een keure uit, die de juridische verhouding van Lombardsijde ten opzichte van Nieuwpoort, alsmede het fiscaal statuut van het nieuw stadje definitief regelde ³¹. Door deze regeling werd Nieuwpoort het wettig hoofd van Lombardsijde ³² en bleef de IJzerrede in haar geheel Nieuwpoorts rechtsgebied ³³. De lieden van Lombardsijde mochten er slechts kopen en verkopen binnen den grafelijken tolboom. Uitzondering werd alleen gemaakt voor de kleine hoeveelheden vis, die ze voor eigen gebruik uit zee aanvoerden ³⁴. Voortaan werden 's gravenlandschuld, de

(30) « Nous, Margherite contesse de Flandres et de Haynau faisons a savoir a tous, ke comme nos cuysiens iadis faite et estoree nostre vile de Lombardie daleis notre port de Noefport et ke nous a ceaus de celi vile de Lombardie eussiens dounei mesures partie es dunes u il ont maisonnei, et partie seur le hem vers Noefport, dont nous avons ades puis receues et recevons les rentes. Et comme li abes et li couvens de Audembourg se plainsissent devant nous souvent, ke nous cele vile aviens estoree et les mesures dounees tout seur le leur, c'est a savoir en partie sur lor pasture, qu'il ont es dunes dou don de nous ancisseurs et en partie seur le hem ki est lor iretages par le don de nos ancisseurs ausi. si comme il apeirt par lor chartes, nous envoiames religieux home... pour enquerre de ces choses au liu devant dit. Et nos raportèrent... ke dehors le liu u li vile est maisonnee, nos gens avoient dounei a ceaus de Lombardie pour mesures seur le pasture de ceaus de Audembourg treinte et cuinc mesures, douze verges mains, es rues sis mesures, deus lignes et trente verges, et seur le hem, ki hiritages est de l'Eglise de Audembourg, quinze mesures, ciunquante verges et en rues quatre mesures, et ke de ce nous avons reciu et recevons les rentes. » Oorkonde van 16 Oktober 1274, naar een videmus van 4 November 1293. Rijksarchief te Gent, Fonds de Saint-Genois, no 184. Zie hieronder bijlage no II.

— De oppervlakte door de gravin aangeslagen en aan Lombardsijde gegeven bedroeg dus al te zamen 60 gemeten, 2 lijnen en 92 roeden. Hiervan waren 50 gemeten en 62 roeden bestemd voor cijnsgoederen, voor dewelke de bewoners renten ('s gravenlandschuld) te betalen hadden, terwijl de rest, 10 gemeten, 2 lijnen en 30 roeden, bezet werd door de straten, voor dewelke geen cijnzen gestort moesten worden.

(31) Appointement van gravin Margaretha van April 1269. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de la ville et châtellenie de Furnes*. t. IV. *Coutumes de Lombardside, Loo et Poperinghe*, p. 14, no 11.

(32) « Ke cil de Noefport doivent estre chief de ceaus de Lombardie et doivent estre desous le bailliu de Furnes ». Ibidem, art. 1.

(33) « Et si doit tous li avenens demorer entirement a le ville de Noefport, tout ausi comme il l'ont mannie et tenu iuskes au jour dui. Si ne puet on vendre ne acheter, se dedens de tolneboem... ». Ibidem, art. 7.

stalpenning, de « forage » en de andere kleinere grafelijke rechten in de beide zustergemeenten op dezelfde wijze door den tollenaar geheven ³⁵. Reeds in 1273 evenwel wist de stad Nieuwpoort voor zichzelf en voor haar gehucht, de Nieuwe IJde, de afschaffing van de stalpenning en van het grafelijk prerogatief, dat dit recht vertegenwoordigde, te bekomen ³⁶, zodat van dit oogenblik af dit recognitiegeld alleen nog door de lieden van Lombardsijde te betalen was. Voor het overige bleef het fiscaal statuut van de twee zustersteden nagenoeg identisch.

III. — BEHEER VAN 'S GRAVEN DOMEIN TE NIEUWPOORT EN OMGEVING

Van het einde van de 13de eeuw af kunnen wij, dank zij de grafelijke rolrekeningen, het beheer van het vorstelijk domein te Nieuwpoort en omgeving in zijn grote trekken nagaan ¹. Dit domein, « tol van Nieuwpoort » genoemd, werd onderverdeeld in de « rentes et censes », die door de ingezetenen van Nieuwpoort en Lombardsijde te

(34) «...cil de le vile de Lombardie pooront de ce qu il prenderont de herens es neis de la vile de Lombardie, soit a compaignie u en lor neis propres sans achat faire lor volonte... » Ibidem, art. 7.

(35) « Et si çoivent cil de Lombardei paier a nous et a nos hoirs singneurs de Flandres, en non de tonlieu. forage, estallaige, et autres droitures en la ville de Lombardie, comme li bourgeois de Noefport ». Ibidem, art. 11.

— Opvallend is het hoe de keure van 1269 ook bepaalt dat de burgers van Nieuwpoort niet te Lombardsijde, evenmin als de lieden van dit stadje te Nieuwpoort mochten gaan wonen, tenzij in geval van huwelijk of van erfenis, wat zeker in verband met 's graven fiskale politiek moet worden gebracht : « Et si ne puet nus de Noefport venir manoir a Lombardie, ne de Lombardie a Noefport, se non par mariage, u par escheance de fourmorture ». Ibidem, art. 2.

(36) « Encore volons nous, contesse devant dite ke tout saichent ke comme il soit ensi ke nous aviens eu en la devantdite vile de Neufport, une rente ke on apiele stalpenning, lequele on nous i soloit paier casun an, nous pour Dieu et en nom de restor et d amedement deseuredis, ladite et le droit ke nous avons en cele rente, quitons et clamons quite a cheaus de le dite vile de Nuefport, et volons ke il en soient quite des ore en avant perpetuelment. » Oorkonde van gravin Margaretha van Mei 1275. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Contumes de... Nieuport*. Op. cit., p. 166, n° XVII.

(1) Brussel. Rijksarchief. Chambre des comptes nrs 267, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 277. Grafelijke rolrekeningen van 1301, 1317, 1306, 1309, 1312, 1315, 1316 en 1321.

betalen waren, en de « aventures » of tollén, die op het handelsverkeer en de handelsverrichtingen in de IJzerrede drukten ². De Nieuwpoortse tol werd aanvankelijk, onder de regering van Gwijde van Dampierre, om de drie jaar bij openbare aanbesteding aan den meestbiedende verpacht. De eigenlijke aanbesteding liep over het algemeen over een vol jaar en ging op Sint-Jansdag (24 Juni) in. Het gebeurde ook dat ze slechts over een half jaar liep, meer bepaald van Sint Jansdag tot den daaropvolgenden Kerstdag of van Kerstdag tot den daaropvolgenden Sint-Jansdag ³. Wat er ook van zij, de tollenaars dienden de door hen te betalen pachtprijs op de te heffen rechten te verhalen en dan nog wel op zulk een wijze, dat ze winst maakten. Voor de inning van 's gravenlandschuld bedienden ze zich van een door hen opgesteld kadaster bestaande uit de opsomming per « park » van de cijnsplichtige percelen te Nieuwpoort, de Nieuwe IJde en Lombardsijde. Blijkbaar was de oppervlakte gronds waarop de cijns drukte eens voor altijd vastgesteld geworden. Dit was althans het geval voor Lombardsijde, waar de totale oppervlakte aan cijnsgronden 50 gemeten en 62 roeden of ietwat meer bedroeg ⁴. De op-

(2) « Compte de le cense dou tonliu de Noefport fait par Jehan Viande, qui le commença en le main mons, au noel l an vint sen comt. rech. sour tout pour les rentes et censes d une annee eskeue a le Saint Jehan l an vint et un et pour les aventures d une demie annee eskeuwe a le dite Saint Jehan 408 lb. 4 s. 5 d. » Ibidem, no 277, rekening van 1321.

(3) « Contes de le cense dou tonliu de Noefport fait par Jehan dou Sac de Neufport et fina li cense a le Nativiteit Saint Jehan l an 1306. dont li somme fu pour cest an 520 lb. » Ibidem, no 270. Rubriek : « Ens le baillie de Bierghes e de Furnes ». — « Compte de le cense dou tonliu de Neufport fais par Jakemes de Cranenbourg de le Nativiteit Jaint Jehan Baptiste l an M.CCC et wit duskes a le Naptivite Notre Segneur apres suiwant, dont li somme est por ce terme 320 lb. feule monnoie ». — « Compte Gillion de Harceberghe de le ditte cense, laquelle il a pris a tenir de le ditte Naptivite Notre Segneur l an M.CCC. et wit duskes a le Naptivite Saint Jehan l an M.CCC. et neuf, cest par demi an. dont li somme est pour ce terme 340 lb. bonne monnoie ». Ibidem, no 271.

(4) « Dit is de lantscout van Lombardie de grote der of die mijn here de grave hebben oup de hofsteden verniewet in t jaer ons heren M.CCC. ende dartiene ts anders daghes na Onser Vrouwen dagh in Marte »... « Ende dese vorzeide pajement van Lombardie ghelt me te Midewintre ende te Paschen. Somme van den pajmente van mide-

brengrst van 's gravenlandschuld schijnt dan ook theoretisch uit een vast jaarlijks gedrag te hebben bestaan. We zien inderdaad in het begin van de 13de eeuw de pachters van den Nieuwpoortsen tol ieder jaar op de door hen te betalen pacht prijs een zekere som in mindering brengen voor de onbewoonde, ontruimde of verlaten percelen, waarvan de eigenaars den grondcijsn verschuldigd gebleven waren ⁵. Het oudste kadastraal register van 's gravenlandschuld, dat tot ons kwam en van 1313 dagtekent, bevat bovendien de lijst van de lieden van Lombardsijde, die in ruil voor tolvrijdom te Nieuwpoort, den stalpenning betaalden ⁶.

Tot de « rentes et censés », die de burgers van Nieuwpoort en Lombarsijde aan de tollenaars te betalen hadden, behoorden ook enkele rechten op het brood, het bier, de

winter 31 lb. 8 s. ende 8 1/2 d. par. Item somme van den pajementen van Paschen 31 lbs. 8 s. ende 8 1/2 lb. par. Somme van desen twee sommen vorzeit 62 lb. 17 s. ende 5 d. » R. de BEAUCOURT de NOORTVELDE : *Nieuport. Documents historiques*, pp. 156, 161. Kadastraal register van 's gravenlandschuld van 1313. — In 1274 werd als totale cijnsbare oppervlakte aangegeven : 50 gemeten 62 roeden. De juiste oppervlakte, die correspondert aan 62 lb. 17 s. 5 d. is : 50 gemeten en 89 roeden, dus ietwat meer. Zie hierboven p..., nota 30.

(5) « Item pour mesures perdues, 28 s. » Rekening van 1308. — « Item en faute sour les mesures perdues, pour demi an 14 s. » « Item pour les mesures perdues 14 s. ». Rekening van 1309. — « Item en defaute sour les mesures vuides 28 s. cest an ». Rekening van 1312. Brussel. Rijksarchief. Chambre des Comptes. Compte de la recette des gros de Flandre, no 270, 271 en 272.

(6) « Dit es de boec van den hofstedenlande van der Nieuwpoort dan of dat mate liep di den here wetteleike in 't jaer Ons Heren duzentich driehondert ende dartiene in de vasterne iemeten van steden te steiden bi parken, also hier naar iescreven ende ieordinert staet, jesommet oup elken man zine grote wat hi tsiaers in elk van den parken ghelden zal daer elc mensche land in hebbet. Ende biden brieve in t ende van desen boeke iescreven ende biden jetellen me zal vinden elcs mans name in wat parke t sijn lieghet, begonnen ten oostende van der steide buten brughen westwaert streckende ». Brussel. Rijksarchief. Trésorerie des Chartes de Flandre, no 855, 1 recto. Uitgegeven door R. de BEAUCOURT de NOORTVELDE : *Nieuport. Documents historiques*, p. 111-166. — « Dit zijn degheene die hare stalpenninghe ghelden te Lombardie oup Sinte Brixis dach, ende die nie ne coemt oup Sinte Brixisdach mit 4 d. par., hie es al t jaer ontvrijet van zinen porterschepe. » Ibidem, p. 161. — « Somme 3 lb. ende 14 s. par. » Ibidem, p. 166. — Het behoud van dit belangrijk dokument danken wij blijkbaar aan het feit, dat de tollenaar, die het opmaakte, Pieter van den Leene, op dat ogenblik niet een gewoon pachter, maar wel een grafelijk officier was.

wijn en de pluimen en misschien ook op de gronden ⁷. De eerste van deze tollén, de broodtol, die door de bakkers aanvankelijk in natura uitgekeerd werd en per week één broodje van een obool bedroeg, moet snel in onbruik geraakt zijn, vermits hij alleen in de keure van 1163 vermeld wordt ⁸. De wijntol of « forage », die oorspronkelijk eveneens in natura uitbetaald werd en één zester het vat bedroeg ⁹, moet integendeel vóór 1269 ¹⁰ in een geldelijke heffing omgezet geworden zijn ¹¹. De tol op het brouwen

(7) Keure van Nieuwpoort van 1163. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de... Nieuport*, pp. 144-145. Zie hierboven p. 74, nota's 19 en 21.

(8) « Quicumque panes venales fecerit, in die sabbati, panem de obole dabit. » Keure van Nieuwpoort van 1163, art. 18. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de la ville et du port de Nieuport*, op. cit., p. 144.

(9) « Quicumque vinum vendiderit more taberne, sextarium vini dabit de uno vase. » Ibidem, art. 20.

(10) De « forage » wordt in 1269 voor het eerst als geldelijke bijdrage vermeld. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de la ville et châtellenie de Furnes*. t. IV, p. 14, no II. — Zie hierboven p., nota 35.

(11) « Van elken sticke wijns 4 d. ob. p. » — « Item van wyn consille van de sticke 4 d. ob. p. » Toltarief van 1463. Brussel. Rijksarchief. Chambre des comptes, 45982. — « Dit es de usance van den toolne van der Nieuport gheuseert ende ontfanghen by Jan den Bil ende zine medepleghers in t jaer 61, 62 ende 63. » Opgemaakt in 1468. — « Ainsi print et extrait d un papier et signe de la main du dit Jehan de Bil, l un des fermiers, employe en certain proces le 20e jour de Septembre anno 1468. »

— Meer bijzonderheden over de heffing van de « afforage » vernemen we ter gelegenheid van een geschil, dat in 1431 tussen de schepenen van Lombardsijde en de Nieuwpoortse tollenaars uitbrak. Deze laatsien betoogden dat : « Onder dander heerlichkeiten ende seignourien onsen voornomden heere toebehorende hem behoorde toe de toolne of afforage binnen zynen stede van Lombardie in zulke voorme ende maniere als men se hadde binnen der zelver stede van der Nieuwerpoort zonder eenich ondersceet of veranderinghe ende dat in de voornomde stede van der Nieuwerpoort alle degheone die tappen of wyn of bier vercochten van wat conditien dat zy waeren, waren zy scepenen of negheene, betaelden afforage zonder eenich ondersceet of vryhede te hebbene, d een meer dan d andere of het ne ware dat speciale gracies of privilegen van den prinche men beloghen mochte dat zy exempt waren, ende was t vorseide afforage van bede den steden een pacht diemen nam of verpachtete jeghen den ontfanghere generael van Vlaendren ende al diere ghelyke was de tol van beede den voornomden steden een pacht in zulker wys, dat zonder die te sceedene, wie den voornomden tol of afforage pachtete jeghen den zelve ontfanghere hy waest also wel van der eenre stede als van der andere, ende als poorters van der zelver stede van der Nieuwerpoort de voornomde afforagen verpacht hadden, zy hadden zomtyds de afforagen van beede den vorseiden steden ontfaan ende ghegadert by hem of haren dienaers ende zomtyds zy hadden ghedaen gaderen

en het verkopen van inheems bier en die op den verkoop van uitheems bier werden nooit afgeschapt. Alleen hun schaal werd in den loop van de tijden gewijzigd¹². Hetzelfde kan gezegd worden van den tol op de pluimen, of beter op de pluimbedden en met pluimen gevulde kussens, die, alhoewel in den beginne als recognitiegeld bedoeld¹³, in de 15de eeuw nog als een echte tol geheven werd¹⁴. Over den tol op den verkoop en den aankoop van gronden hebben we echter geen nadere bijzonderheden aange troffen.

Voor de heffing van de menigvuldige tollën op de handelsverrichtingen en het handelsverkeer bedienden de tollenaars zich van een door den graaf geformuleerd tarief. De oudste schaal van dien aard is die van 1163, opgesteld op last van Filips van den Elzas en vervat in de keure van Nieuwpoort¹⁵. Ze geeft de opsomming van de verschillende handelsartikelen waarop in de haven of op de markt, zowel bij den aankoop als bij den verkoop, en soms ook bij

de voorseide afforagen van der Nieuwerpoort ende voort verpacht eeneghe van Lombardie die te heffene in zulker manieren als mense hief ter Nieuwerpoort forseit, zonder eenighe differencie daer tusschen te makene... » L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de Lombardside, Loo et Poperinghe*, op. cit., no VII, oorkonde van 8 Juni 1431.

(12) « Quicumque cervisiam fecerit, de una cervisia duos denarios debet. Et quicumque extraneam cervisiam vel extraneum medonem vendiderit, de vase uno denariatam unam debet. » Keure van Nieuwpoort van 1163, art. 17. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de... Nieuport*, op. cit., p. 144. — « Van elker braute biers 6 s. p. » — « Van twee tonne biers 4 d. ob. » — « Van bier aysille van den tonne 2 d. ob. » Toltarief van 1468, Brussel. Rijksarchief. Chambre des Comptes, no 45982.

(13) « Concessi etiam opidanis meis de novo opido, quod quicumque ibi manserit, ab omni teloneo, nisi sit de terra vel de plumis liber erit. » — « Lectum vendens duos dabit denarios; emens duos. Qui emit pelu, obolum dabit, et qui vendit obolum. » Keure van Nieuwpoort van 1163, art. 15, 21 en 22. Dat het hier werkelijk pluimbedden en penluws gold, blijkt uit art. 24 : « Qui extraneus lectum sine plumis vendiderit, unum denarium dabit, et qui emerit unum. » L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes... de Nieuport*, pp. 144, 145.

(14) « Nieuport vry van toolne zonder van land, van plumen ende van oorlove... » — « Van bedden of zac plumen van den stick 2 s.p. Item va nplumen die binnen der stede vercoecht worden, de coopere ende de vercoopere ooc 12 d. s. Item van cussen daer plumen in zyn van elcken hoecke, eenen penninc. » Toltarief van 1468, Brussel. Rijksarchief. Chambre des Comptes, no 45982.

(15) L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes... de Nieuport*, op. cit., p. 144-148.

den uitvoer, tollen drukten ¹⁶. Ze somt ook de schepen op, die kaaigeld verschuldigd waren, en de schuiten en de voertuigen, waarvan bij den aan- of uitvoer van waren tollén geëist werden ¹⁷. Het ligt voor de hand, dat dit tarief niet ongewijzigd gebleven is, maar in den loop van de tijden steeds aan de noodwendigheden van de tolheffing aangepast geworden is. Aldus wisten de Nieuwpoortenaars in 1241 van Johanna van Constantinopel te verkrijgen, dat de tollén, die drukten op de schuiten gebruikt voor den aanvoer van hun waren en op de wagens gebruikt voor den uitvoer van hun goederen, afgeschafft werden ¹⁸. Integendeel werden vanaf de opening van het Ieperleed, dat Brugge over Nieuwpoort en den IJzer met Ieper verbond en omstreeks 1300 tot stand kwam ¹⁹, tollén geheven op zekere koopwaren doorgevoerd « sonder haer last te brekene » ²⁰, wat voordien niet het geval was ²¹.

(16) « Si navis intraverit, nullus inde aliquid emet, donec navis sedeat, forisfactum inde tres libras. De dacara coriorum, vendens duos denarios, emens duos denarios. Et qui detulerit denarium unum... De pensa caseorum Anglicorum qui detulerit denarium unum; qui vendiderit, duos denarios; qui emerit, duos denarios enz. » Keure van Nieuwpoort van 1163, art. 29. *ibidem*, p. 146.

(17) « De nave, que vocatur scuta, unum denarium... De nave, que est clincaboiat, duodecim denarios. De nave, que dicitur losboiat, octo denarios. De nave, que dicitur envara, quatuor denarios. De cogga, octo denarios. » — « De plauastro abeunte quatuor denarios, et de veniente plauastro, unum denarium, De biga abeunte, duos denarios. De biga intrante obolum. » *Ibidem*, pp. 145, 147.

(18) « Preferia cum apud Novum Portum exigantur quatuor denarii de curru et de biga deferente bona cujuscumque de quibus theloneum debitum est solutum et de scutis afferentibus bona illorum de Novoportu *ibidem* duo denarii exigantur. Nos intelligentes hoc esse potius exactionem quam debitum, ipsos de dictis quatuor denariis de curru et de biga et de quibus denariis de scutis in perpetuum quitamus et absolvimus pro nobis et successoribus nostris. » Oorkonde van September 1241. Rijsel. Arch. dép. du Nord, B. 1373 (729). Kopij van een verloren stuk. Zie bijlage, no II. — Vergelijk hierbij den tekst van de keure van Nieuwpoort, nota hierboven.

(19) R. DEGRYSE : *Oude en nieuwe Havens van het IJzerbekken, in Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis « Société d'Emulation »*. Jaar 1947, deel 84, pp. 6-40 (p. 25).

(20) « Item van elken zack die men duervoert ghevelt met cooren, d. » — « Item van elken hondert yscot cuerlydene, d. » enz. Toltarief van 1468. Brussel. Rijksarchief. Chambre des Comptes, no 45982. Zie hieronder nota's 30 en 72.

(21) « Quicumque res per opidum transierit, si deposita non fuerit, libera erit. » Keure van Nieuwpoort van 1163. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Contumes... de Nieuport*. Op cit., p. 147.

De tollenaars dienden ook rekening te houden met de gemeenten, die te Nieuwpoort tolvrijdom bezaten. Volledigen vrijdom genoten de lieden van Nieuwpoort sedert 1163²², die van Veurne sedert 1176²³, die van Duinkerke sedert 1190 ongeveer²⁴, die van Muide sedert 1242²⁵, die van de Nieuwe IJde sedert 1246²⁶, die van Lombardsijde sedert 1249²⁷, die van Sluis en Brugge sedert 1293²⁸ en die van Grevelinge en Mardijk sedert een ongekenden datum. Gedeeltelijken tolvrijdom genoten de burgers van Ieper²⁹, de Noordvierschaar van Veurne-Ambacht, de lieden van Sint-Omaars en van Hulst³⁰.

De verpachting van de « tol van Nieuwpoort » bracht

(22) L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de la ville et du port de Nieuport*. Op cit., p. 144. Keure van Nieuwpoort (1163), art. 15.

(23) L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de la ville et châtelainie de Furnes*, t. III, p. 23, no IV. Voorrecht van tolvrijdom te land en te water in de « novam villam Zandhovedam ».

(24) Voorrecht van tolvrijdom, gans Vlaanderen door, verleend aan Duinkerke door Filip van den Elzas. P. VAN DUYSE et E. DE BUSCHER : *Inventaire analytique des chartes et documents appartenant aux archives de la ville de Gand*. Gand, 1867, p. 4. Niet gedateerde oorkonde (1168-91).

(25) L. A. WARNKOENIG : *Flandrische Staats- und Rechtsgeschichte bis zum Jahre 1305*. Op cit., II, 2, p. 60. Voorrecht van tolvrijdom te Damme, Nieuwpoort en Duinkerke. Oorkonde van Maart 1242.

(26) Volgens de stichtingsoorkonde van Gît Nieuwpoorts gehucht. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes de la ville et du port de Nieuport*. Op cit., p. 157, no IX. Stuk van 6 Augustus 1246.

(27) Krachtens de stichtingsoorkonde van dit s'adje. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes des Pays et Comté de Flandre. Quartier de Furnes*, t. IV : *Coutumes de Lombardside*, p. 13, no I. Stuk van 27 Februari 1248 (oude stijl).

(28) R. HAPKE : *Die Entstehung von Sluis*, in *Hansische Geschichtsblätter*, 1904-'05, pp. 65-80. — A. DE SMET : *L'Origine des Ports du Zwin : Damme, Muide, Monikerede, Hoeke et Sluis*, in *Etudes d'Histoire dédiées à la Mémoire de Henri Pirenne*. Bruxelles, 1937.

(29) Verdwenen oorkonde van 1275. L. A. WARNKOENIG-GHELDOLF : *Histoire de Flandre*. Bruxelles, 1835-'64, t. V, p. 46. — A. MEYNE : *Histoire de Nieuport*. Bruges, 1876, p. 46.

(30) « Dit zyn deghene, die de voornoemde Jan de Bil ende zine medepleghers hilden vry van toonen. Eerst. Die van Brugghe, Oostenae, Sluis, Duinkerke, Mardyk, Greveninghe, Veurne metter... van Sinte Wouburghen ende alle kerkelycheden, ab omni teoloneo. Sint Omaars, de Noortvierscaren van Veurne Ambacht, Hulst, Gheen last breken. » Uit het toltarief van 1461-'63, opgesteld door den tollenaar Jan de Bil in 1468. Brussel. Rijksarchief. Chambre des Comptes. no 45.982. — Oostende genoot tolvrijdom te Nieuwpoort eerst sedert 1419. L. GILLIODTS-VAN SEVEREN : *Coutumes des petites villes... dans le Franc de Bruges*, t. IV : *Coutumes de la ville d'Ostende*, p. 46. Tolvrijdom gans Vlaanderen door. Oorkonde van 7 Januari 1419.

in 1301 580 lb. op, in 1306 520 lb., in 1309, verdeeld over twee halfjaarlijkse termijnen, 660 lb. en in 1312 680 lb. ³¹. Haar opbrengst ging dus schijnbaar in stijgende lijn. In werkelijkheid gaf ze aanleiding tot zekere misbruiken vanwege de pachters. Zoo beklagden de Nieuwpoortenaars omstreeks 1295 er zich over, dat de tollenaar soms tegelijk ook schepen of baljuw was en onwettige tollën hief, o.a. op het iitheems bier, en eisten daarom de instelling van drie afzonderlijke « briefs », respectievelijk voor elk van de drie functies ³². Anderzijds nam de tollenaar de gewoonte aan op de door hem te betalen pachtsom allerlei onkosten in mindering te brengen, meer bepaald de uitgaven voor het herzien van het kadaster van 's gravenlandschuld ³³, de onkosten van de herstellingen aan den boot dienende bij de tolheffing in de haven ³⁴, de verliezen voortkomende van de niet vereffening van 's gravenlandschuld door de verlaten percelen ³⁵ en dezen voortspruitende uit den tolvrijdom, die toenmaals pas aan de lieden van Sluis en Brugge verleend geworden was ³⁶.

(31) Zie de grafelijke rolrekeningen van 1301, 1306, 1309 en 1312. Brussel. Rijksarchief. Chambre des Comptes, nos 267, 270, 271 en 272. Zie ook hierboven nota 3.

(32) Zie bijlage IV bij dit artikel. Tekst van een klaagschrift, waarin de lieden van Nieuwpoort hun grieven in zake het grafelijk domein in hun stad uiteenzetten. Stuk van omstreeks 1300. Brussel, Rijksarchief. Trésorerie des Chartes de Flandre, no 867.

(33) « Item pour les mesures refaire cest an 100 s. » (1306). — « Item pour les mesures refaire 100 s. » (1309). — « Item pour les mesures refaire cest an 4 lb. » (1312). Rijksarchief. Chambre des Comptes. Rolrekeningen no 270, 271 en 272. Rekeningen van de jaren 1306, 1309 en 1312.

(34) « Item pour le batiel refaire 28 s. » (1306). — « Item pour le batiel refaire, c on refait constans en yvier 12 lb. » (1309). — « Item pour le batiel refaire cest an 5 lb. » (1312). — « Item pour le batiel refaire cest an 40 s. » (1316). Ibidem no 270, 271, 272 en 274. Rekeningen van de jaren 1306, 1309, 1312 en 1316.

(35) « Item pour masures perdus 28 s. » (1306). — « Item en faute sour les masures perdues, pour demi an 14 s. » (1309). — « Item en defaute sour les masures vuides 28 s. c'est an. » (1312). Ibidem no 270, 271 en 272. Rekeningen van de jaren 1306, 1309 en 1312.

(36) « Item pour le tonliu de cieus de 1 Escluse, k il devoient a cest tonliu de leurs marcandises 4 lb. 10 d. ». Ibidem, no 270, rekening van 1306. — « Item pour le tonliu de chiaus de Bruges k il devoient de leurs marcandises a cest tonliu. » Ibidem, zelfde rekening. — « Item pour le tonliu de cheaus del Escluse effrankis 11 lb. 4 s. 7 d. » Ibidem, no 272, rekening van 1312. — « Et pour le tonliu cieus del Escluse pour cest an 10 lb. » Ibidem, no 273, rekening van 1315.

De graaf stelde dan ook in Augustus 1312 Pieter van den Leene van ambtswege als tollenaar aan met een wedde van 20 lb. 's jaars³⁷. Het eerste werk van dezen grafelijken officier was de opstelling van een gans nieuw kadaster van 's gravenlandschuld³⁸, de aantekening van de percelen, die tot dan toe aan de tolheffing hadden ontsnapt³⁹ en de opsporing van degenen, die zich aan de vereffening ervan poogden te onttrekken⁴⁰. Daartoe deed hij door de schepenen van Nieuwpoort, die ook te Lombardsijde een zekere juridictie uitoefenden, een verordening uitvaardigen bestraffende met een boete van 10 lb. al degenen, die de door hen bezette percelen in den steek lieten⁴¹. De opbrengst van 's gravenlandschuld op deze wijze geïnd bedroeg in 1313, volgens het door den tollenaar opgemaakte kadaster, 130 lb. 0 s. 5 d. te Nieuwpoort⁴², 7 lb. 13 s. 1 d. in de Nieuwe IJde⁴³ en 62 lb.

(37) « Comptes de le cense çou tonliu de Noefport fait cest an par Pierron dou Lien, qui le tient a volonte de par monseigneur le conte de Flandre et entra el dit tonliu a le Nativite Saint Jehan Baptiste 1 an mil CCC et douze, dont li somme est por cest an 548 lb. 15 s. 3 d. » — « Item pour les wages Pieron, 20 lb. » — Ibidem, n° 273. rekening van 1315.

(38) Zie hierboven, nota 6.

(39) « Dit sijn de hofsteiden, die verwiessen ende die noit te brieve waren. als me mat mijns heren arvachticheide van Vlaendren in 't jaer ons Heren M.CCC ende dartiene jaer inde vasterne. » Kadaster van 's gravenlandschuld van 1313. R. de BEAUCOURT de NOORTVELDE: *Nieuport. Documents historiques*, p. 152.

(40) « Jehan Scheleward, Framelin 2 s., daernaer westward toten hoeke also de strate gaet, ydel lant, ende me segghet dat es Lisebetten Stacioets ende Sijmoens van den Uutlate ende Vramelins kinder ende Lise Paijens, ende ne es niet verclaerset. » — « Willem Bone 2 s., daernaer zutward ydel lant ende onthuset also me zeide ». Ibidem, p. 151, parc 45.

(41) « Hit es jecuert bin der steide van der Niewerport bi schepene, die oup dien dach schepene waren, bi verzoeke van Pietre van den Leene, die tolnare was, dat so wie onthuzece iof blootte mijns here arvachticheide van Vlaendren enge niet weider huzede, dat ware oup ene boete van 10 lb. par. » Ibidem, p. 152.

(42) Volgens onze eigen berekening. Pieter van den Lene zelf geeft geen totaal aan voor Nieuwpoort.

(43) « Dit is de grote van der rente, die mijn here de grave hebbet oup de hofsteiden van der Niewer Hijde, verniewet in t jaer ons Heren M.CCC ende dartiene jaer ts anders daghes na Onser Vrouwen dach in Marte. » R. de BEAUCOURT de NOORTVELDE, op cit., p. 153.

— « Somme over al van der Hijde van den jare... 7 lb. 13 s. ende 1 d. » Ibidem, p. 156.

17 s. 5 d. te Lombardsijde ⁴⁴. De heffing van de stalpenning in het laatste stadje bracht 3 lb. 14 s. op en werd er betaald door 222 personen ⁴⁵. Al tezamen brachten beide renten dus \pm 204 lb. s. op. Wat de totale opbrengst van den tol van Nieuwpoort gedurende dat eerste ambtsjaar van Pieter van den Leene was, hebben we niet kunnen uitmaken. Voor de volgende ambtsjaren is ze evenwel gekend. Volgens de grafelijke rekeningen bracht ze voor de periode Sint-Jansdag 1314 - Sint-Jansdag 1315, zonder aftrek van wedden en onkosten, 548 lb. 18 s. 3 d. op ⁴⁶, voor de periode Sint-Jansdag 1315 - Sint-Jansdag 1316 427 lb. 16 s. 2 d. ⁴⁷. Voor het halfjaarlijks termijn Sint-Jansdag - Kerstdag 1316 bedroeg de opbrengst van de « aventures » slechts 97 lb. 4 d. ⁴⁸. Pieter van den Leene deed zich in zijn taak bijstaan door een knecht ⁴⁹, een klerk ⁵⁰, een roeier ⁵¹ en een vertegenwoordiger te Lombardsijde ⁵², die allen voor hun diensten een wedde of

(44) Zie hierboven nota 4.

(45) « Somme 3 lb. ende 14 s. par. » Ibidem, p. 166. Aan 4 d. per persoon komt dat op 222 personen, naar onze eigen berekening. Zie hierboven nota 6.

(46) Zie hierboven nota 37. Brussel. Rijksarchief. Chambre des Comptes, no 273. Grafelijke rolrekening van 1315.

(47) « Compte de le cense dou tonlieu de Noefpord fait c'est an par Pierron du Lien, qui le tient a volentey de par monseigneur le conte, et entra el dit tonlieu a le Saint Jehan Baptiste 1 an M.CCC et douze, dont li somme est par an 427 lb. 16 s. 2 d. » Ibidem, no 274, rekening van 1316.

(48) « Entre compta li dis Pieron receveur du dit tonliu de le Saint Jehan 1 an seisse jusques au Noel 1 an seisse apres 97 lb. 4 d. » Ibidem.

(49) « Item pour le service de sen valet 4 lb. » Brussel, Rijksarchief. Compte de la recette des gros de Flandre, no 273. Rekening van 1315. — « Item pour 1 vallet qui aida le tonliu a recevoir, cest anee 9 lb. » — « Item Annekin le Velmakre pour 1 warde, coes pour cou qu il aida le tonliu a recevoir 34 s. » Ibidem, no 274, rekening van 1316.

(50) « Item pour le service de sen clerc 3 lb. » Ibidem no 273, rekening van 1315.

(51) « Item a Boye le batellier pour mener le batel monseigneur ou port pour savoir ke les nees avoient kierkie qui passoient pour une anee 6 lb. » Ibidem, no 273, rekening van 1315. — « Item a celui qui mena le batiel ou havoie cest anee 5 lb. » Ibidem, no 274, rekening van 1316.

(52) « Item a Henri Monne de Lombardie une paire de bras de 5 s. pour son service. » Ibidem, no 273, rekening van 1315. — « Item a Henrys Mone qui tenoit le tonliu de Lombardie pour 2 pane de robes 5 lb. ». Ibidem, no 274, rekening van 1316.

vergoeding trokken. Blijkbaar leverde ook deze manier van uitbating niet de gewenste resultaten op, vermits de graaf van Kerstdag 1316 af den tol opnieuw verpachtte en wel voor een periode van vier jaar tegen een jaarlijkschen pacht van 580 lb. Tourse groten en met uitdrukkelijk verbod aan de pachters op die som hetzij gelijk welke onkosten in mindering te brengen ⁵³. Van Kerstdag 1320 af vertrouwde hij de inning opnieuw aan een ambtenaar toe, namelijk aan Jehan Viande. Deze boekte voor het halfjaar Kerstdag 1320 - Sint-Jansdag 1321 een opbrengst van 408 lb. 4 s. 5 d., waarin evenwel ook de inning van 's gravenlandschuld en de stalpenning van voorgaand halfjaar begrepen was ⁵⁴.

De graaf bekostigde op de opbrengst van zijn tol te Nieuwpoort zekere uitgaven, meer bepaald renten en pensioenen ten voordele van sommige van zijn vazallen. Aldus zien we de tollenaars in het begin van de 14de eeuw aan Henri de Baklerod jaarlijks een som van 20 lb. als pensioen uitkeren ⁵⁵. Tot 1324 evenwel diende het grootste gedeelte van de opbrengst van den Nieuwpoortsen tol voor de aflossing van een « assenement » van 7.102 lb. 10 d., die de graaf verschuldigd was aan Gillion de Herseberghe, een van zijn vazallen, die van 1309 tot 1312 als tollenaar-pachter te Nieuwpoort optrad ⁵⁶.

(53) « Et est a savoir que Watier Hategoet, Salemoen Verdeboud et Clay Colin ont acensit le dit tonliu a tenir del Noel 16 pour 4 ans apres suiwans caschun an pour 580 lb. gros tournois, pour 10 1/2 d. ov. parisis de Paris ov. 5 noirs Tournois pour 4 parisis a paier l une moitiet a le Saint Jehan et l autre au Noel, tous frans a monseigneur, sans riens rabattre ne pour wiere, ne pour nulle autre cose que nus censiers rabatist onques ». Ibidem, n° 274, jaar 1316. — Zie ook no 269, jaar 1317.

(54) Zie hierboven nota 2. Ibidem, n° 277, rekening van 1321.

(55) « Item a Henri de Baklerod pour se pencion a vie 20 lb. » Ibidem, no 270, rekening van 1306. — « Item a Henri du Bacleroit pour se pencion dou terme dou Noel 10 lb. » — « Item donney pour le pencion Henri du Bacleroit 10 lb. feule monnoie valant 66 s. 6 d. » Ibidem, no 271, rekening van 1309.

(56) « Item a Gillion de Herseberghe pour sen assenement dou terme de Noel l an mil 300 et 10 et dou terme del le Saint Jehan l an mil CCC et onse 500 lb., en rabat d une somme de seet mille cent deus livres dys deniers, que en lui deut, del le quelle somme il est ore paies de mille seet cens cinquante livres. Demeure qu on lui doit

Buiten den tol beschikte de graaf na 1300 ook nog over enkele andere bronnen van inkomsten te Nieuwpoort en in de Nieuwe IJde, namelijk over de opbrengst van « le mote le conte a Noefport », van de « cange de Noefport » en van de « pasturages des biestes en le Noeue Hide ». De « mote le conte » was de hoogte in 1236 door de Nieuwpoortse bevolking als straf voor de moord op twee geestelijken opgeworpen samen met een dwingburcht, die evenwel terug afgebroken geworden was. Omstreeks 1295 besloot de ontvanger van Vlaanderen de hoogte aan den meestbiedende te verpachten, in plaats van ze tegen betaling van 's gravenlandschuld aan de bevolking te laten. Terzelfder tijd ging hij over tot de verpachting van den wissel of « cange » te Nieuwpoort. Tegen beide verpachtingen tekenden de Nieuwpoortenaars krachtig protest aan ⁵⁷. De aanbesteding liep dan ook de eerste jaren van de 14de eeuw niet van een leien dakje. De « mote », ook nog « burg » genoemd, kon gedurende een viertal jaren, namelijk van 1302 tot 1306, geen pachter vinden ⁵⁸. De « cange » kon zelfs na 1306 voor geruimen tijd in het geheel niet meer verpacht worden en wel omdat de gemeente Nieuwpoort er zich met hand en tand tegen verzettede ⁵⁹. De vraag kan zelfs gesteld worden of de graaf

cinc mille trois cens cinquante deus livres dijs deniers de celui assenement. » Ibidem, no 272, rekening van 1312. — Die betalingen kunnen we volgen van 1309 tot 1321. Gillion de Herseberghe streek in 1309: 90 lb. op, in 1312: 500 lb., in 1316: 446 lb. 13 s. 8 d., in 1317: 250 lb. parisiss «petis», in 1321: «194 lb. 18 s. 1/2 d. gros pour 12 d.» en 55 lb. 11 1/2 d. Ibidem, no 271, 272, 274, 269 en 277, grafelijke rolrekeningen van 1309, 1312, 1316, 1317 en 1321.

(57) « Ore est venus, sires, li recheveures et a donne une mote et terre, qui entour geist, a cense, qui est vostre, a un de leurs combourjois, lequle mote cha en ariere a estei masonnee... — « Item sires ilz prient pour Dieu que vous ne voellies souffrir que tors leur soet fais comme du cange que li receveres a donne a cense, que onques fait fu fors ore, car grant grief en venroet a eaus et peu de pourfit a vouz ». Klaagschrift van de lieden van Nieuwpoort van omstreeks 1300. Brussel, Rijksarchief. Trésorerie des Chartes de Flandre, no 867.

(58) « Contes de le cense de le mote de Noefport, ki suit valoir 60 s. par an, si n en at t on riens rechut 4 ans aoie. » Brussel. Rijksarchief. Chambre des Comptes, no 270. Grafelijke rolrekening van 1306.

(59) « Compte de le cense dou cange de Nuefport, dont on soloit avoir 35 lb. par an, si ne le tient ore nus par l enpaicement de ciaus de Nuefport. » Ibidem, no 271, grafelijke rolrekening van 1309. — « Compte de le cense dou cange de Noefport, qui soloit valoir 35 lb.

die verpachting niet heeft moeten laten varen ⁶⁰. De « mote » werd ieder jaar verpacht op Sint-Jansdag (24 Juni). Haar jaarlijkse pachtprijs bedroeg aanvankelijk 3 lb. ⁶¹, van 1314 af 3 lb. 10 s. ⁶² en van 1320 af 7 lb. ⁶³. De jaarlijkse pachtsom van de « cange » was vastgesteld op 35 lb., bedrag dat éénmaal, in 1306, opgebracht werd ⁶⁴. De « pasturage des biestes de Nieuwe Hede es dunes » bestond uit duinen, weiden en schorren, die in hun geheel jaarlijks verpacht werden. Na 1302 trad Jan Breidel, vermoedelijk de bekende Brugse beenhouwer, als pachter op. De pachtprijs bedroeg aanvankelijk 8 lb. ⁶⁵. Van 1309 af

et si ne le tient on mais pour l'empeschement de cheaus de Noefport. » Ibidem, no 272, grafelijke rolrekening van 1312. — « Comptes de le cense dou cange de Noefport qui soloit valoir par an 35 lb. Se l'ont chil de Noefport empeschie. » Ibidem, no 273, grafelijke rolrekening van 1315.

(60) In de rolrekeningen van de jaren 1316, 1317 en 1321 wordt steeds dezelfde vermelding als hierboven herhaald. Ibidem, no 274, 269 en 277.

(61) « Conte de le cense de le mote de Noefport fait par Henri de Diepe et fina li cense a le Nativitei Saint Jehans Baptiste l'an M.CCC et 1. dont li somme est par an 60 s., payet a Jeffroy par maistre Hue. » Ibidem, no 267, grafelijke rolrekening van 1301, 30 verso. — Zie ook nota 58 hierboven.

(62) « Compte de le cense de le mote de Noefport fait par Hategoed. Commence et finira a le Saint Jehan Baupliste l'an M.CCC 17 dont li somme est par an 3 lb. 10 s. Paiie a Guidon, receveur en 2 parties par le main Ph. de le Spriete compt. » Ibidem, no 274, Rolrekening van 1316. — « Compte de le cense de le mote le conte a Noefport fait par Watier Hateghout et commença li cense a le Saint Jehan l'an mil CCC et 14 et dura par 3 ans, dont li somme est par an 3 lb. 10 s. De cou payet a Watier de Tournay 35 s. Parisis compt. Demeure k il dot 35 s. sommeit en 1 an apres. » Ibidem, no 269, grafelijke rolrekening van 1317.

(63) « Comptes de le cense de le mote le conte a Noefport fait par Jehan le Ghous et fina li cense a le Saint Jehan l'an 21 dont li somme est par an 7 lb. par. grands tornois pour 10 1/2 d. Item doit il de 1 an passe 7 lb. Tout de 14 lb. De ce paiiet a Jehan Lauwaers 4 lb. compt. Demeure 10 lb. » Ibidem, no 277, grafelijke rolrekening van 1321.

(64) « Contes de le cense dou cange de Noefport fait par Jehan de Usene et fina li cense a le Sainte Crois en may l'an M.CCC.VI., dont li somme fu 35 lb. » Ibidem, no 270, grafelijke rolrekening van 1306.

(65) « Contes de le cense dou pasturage de le Neue Hede fait par Jaquemon de Diepe et fina la cense a le Nativitei Saint Jehan Baptiste l'an M.CCC. et 1 dont li somme est par an 8 lb.... » Ibidem, no 267, grafelijke rolrekening van 1301. — « Contes de le cense dou pasturage es dunes des biestes de Nieuwe Hede fait par Jehan Breöle, dont li somme est par an 8 lb. Encore des ans passes 22 lb. Tout cou 30 lb. » Ibidem, no 270, grafelijke rolrekening van 1306. Zie ook hieronder noten 66 en 67.

evenwel kon de « warde des dunes », de duinherder, die toen als pachter optrad, die som niet meer opbrengen. Hij bleef de door hem te betalen pacht somtijds gedurende verschillende jaren verschuldigd ⁶⁶. In 1321 werd besloten dat de « pasturages » zouden worden verpacht volgens een prijs overeen te komen met den ontvanger van Vlaanderen ⁶⁷.

De verschillende grafelijke domeinen te Nieuwpoort en omgeving werden somtijds door een en denzelfden pachter in uitbating genomen. Aldus zien we in 1301 Jacquemon de Dieppe tegelijk de « tonliu de Noeport » en de « pasturages » van de Nieuwe IJde in pacht nemen, terwijl zijn broer, Henri de Diepe, de « mote » te Nieuwpoort voor zijn rekening nam ⁶⁸.

In 1324 kwam het grafelijk domein te Nieuwpoort samen met de stad als apanage in het bezit van Robert van

(66) « Compte de le cense dou pasturage des biestes de le Nieuwe Heide es Dusnes, fait par le frere mestre Nicholon le Felitien, warde des Dusnes, fait par le frere mestre Nicholon le Felitien, warde des Dusnes, dont li somme est par an 8 lb. bonne monnoie. Encore doit il des ans passeis vint et quatre lb. foinle monnoie, valent 8 lb. bon. Toute ce 16 lb. bonne monnoie. Et est a savoir que Jehans Bredele doit d arrirages de le ditte cense pour le tans k i fu warde des dunes: si comme en le reneghiele en l an M.CCC. et cuinch faite apirt 22 lb. feule monnoie. » Ibidem, no 271, grafelijke rolrekening van 1309. — Oorzaak van de insolventie was heel waarschijnlijk de voortdurende zandverstuiving en vorming van nieuwe duinen. Zie ibidem, no 267, grafelijke rolrekening van 1301. Tekst hierboven nota 18, p. 86.

— «Compte del le cense dou pasturage des bestes en le Nieuwe Heide es dunes faite par Jaquemone de la Pierre, warde des dunes, dont li somme est par an 10 lb. Item doit il des ans passeis 30 lb. Tout ce 40 lb. sen rechut pour le terme avec fouille monnoie. Ensi ne doit il que 33 lb. 6 s. 8 d. forte monnoie, mis en l an apres. Et est a savoir que Jehan Bredel doit d arrirages del le dite cense pour le tans qu il fu garde des dunes, si comme en li renenghiele del an mil trois cens et cinc apert 22 lb. feule monnoie, mis en l an apres. » Ibidem, no 272, grafelijke rolrekening van 1312. — Voor de volgende jaren zie de grafelijke rolrekeningen van 1315, 1316 en 1317. Ibidem, no 273, 274 en 269.

(67) « Compte de le cense du pasturage des biestes en le Nieuwe Heide des Dunes fait par Widot le Crane qui en doit rendre compte pour ceste annee, car il a manyet le dit pasturage. Et est a savoir que Guidece Baldecon y a prise le dite cense et en doit payer cou que mesire Willames del Acke, Colars de March et Simons, receveurs en ordeneront... » Ibidem, no 277, grafelijke rolrekening van 1321.

(68) « Conte de la cense du tonliu de Noeport par Jaquemone de Diepe l an et le jour et au liu Gessus dis, dont li somme est par an 580 lb.... » Ibidem, no 267, grafelijke rolrekening van 1301. — Zie ook nota 61 en nota 65 hierboven.

Kassel. Na zijn dood ging het over, eerst aan zijn vrouw Johanna van Bretagne, daarna aan zijn dochter, Yolande van Bar, die het tot 1350 kon behouden ⁶⁹. Welke dan de wijze van uitbating was, hebben we niet kunnen nagaan. Wat er ook van zij, toen graaf Lodewijk van Male in 1350 zich opnieuw in het genot van zijn prerogatieven te Nieuwpoort stelde, was zijn eerste werk er ridder Hughé van Halwyn als « rewaert, ontvanghere ende bailliu » heen te sturen ⁷⁰.

Onder de regering van Lodewijk van Male was de gewone uitbating van den tol van Nieuwpoort wederom de verpachting. Dit systeem gaf evenwel nogmaals aanleiding tot misbruiken en moeilijkheden. De Nieuwpoortse tollenaars kwamen in 1373 en 1375 in conflict achtereenvolgens met de burgers van Sint-Omaars ⁷¹ en met de

(69) J. J. CARLIER, ROBERT de CASSEL, in *Ann. Com. flam. de France*, année 1868-'69, p. 128, P. J. no IV. — M. DE SMYTTERE : *Essai historique sur Yolande de Flandre, comtesse de Bar et de Lougueville*. Lille, 1877. — J. FINOT : *Inventaires sommaires des Archives départementales du Nord*, série B, t. VII (1892), p. XXXII-LIII.

(70) « Nous Loys, etc., faisons savoir a tous. que nous avons mis et establi, mettons et établissons nostre ame et feal chevalier, messire Hue de Hlawin, nostre rewart et receveur de la ville et chastellenie de Berghes Sente Winnoc et de la ville de Noefpoort et de toutes les appendances et appartenances, auquel nostre dit chevalier nous avons donne et donnons plain pooir, auctorite et mandement especial en nostre nom et pour nous des dictez villes et chastellenie, avoeques toutes leur appartenances comme nostre propre heritage mettre en nostre main de tous biens, rentes, revenues, exploits et aultres quelconques a ycelles villes et chastellenie appartenant exploier, recevoir et lever a nostre ees, de ent quitter et warandir, de recevoir en nom de nous feautes de tous les hommes de fief as Cessus dictez villes et chastellenie appendans... » Oorkonde van 5 Augustus 1350. Th. de LIMBURG-STIRUM : *Cartulaire de Louis de Male*. Bruges, 1898-1901, t. I, p. 174, no CLXXIV. — Zie ook ibidem, no CLXXXIV. Oorkonde van 11 Augustus 1350. Zelfde oorkonde, maar in Vlaamse tekst. — In de grafelijke rolrekening van 1351 blijft de rubriek « Compte de le chense dou tonliu de Noefport » voorsnog oningevuld. Brussel. Staatsarchief. *Compte de la recette des gros de Flandre*, no 282.

(71) « De zaken van den besouke tusschen den tholnars van der Niewerpoort ende dien van Sinte Omars om t occoisoen van den tholle daenof die van Sinte Omars vry waren willen : Sijn uutgeheset toter naester audiencie, sdaech naer sinte Vincencisdach ». N. DE PAUW : *Bouc van der Audiencie*, Op cit., p. 510, no 1119. — Zie ook ibidem, p. 545, no 1165; p. 496, no 1046. Data van de twee eerste teksten : 12 December 1373 en 29 Januari 1374. De derde tekst is de oudste en leidt het geëng in : ze dagtekent van 21 Augustus 1373.

lieden van Veurne-Ambacht ⁷², van wie ze zonder recht op het transitoverkeer tollen dierven eisen. Beide geschillen kwamen voor de Audiencie of grafelijken rechtbank. Alleen de uitspraak in het tweede geschil is gekend. De tollenaars werden in December 1375 tot de betaling aan de grafelijke schatkist van een boete van 300 lb. veroordeeld, terwijl de lieden van Veurne-Ambacht hun oud voorrecht van gedeeltelijken tolvrijdom bekrachtigd zagen ⁷³. Het volgende jaar kwamen de tollenaars in twist met de keurbroeders van Poperinge, van wie ze eveneens onwettige tollen eisten. Dit maal gold het evenwel lieden, die geen tolvrijdom genoten ⁷⁴. Ook dit geschil kwam vóór de Audiencie. Hoe het beslecht werd, hebben we niet kunnen uitmaken.

Lodewijk van Male bekostigde evenals zijn voorgangers op den tol van Nieuwpoort enkele renten, waaronder één ten bedrage van 150 lb. ten gunste van heer Wulfard van Gistele en één ten bedrage van 300 lb. ten bate van de Franse hospitaalridders of ordebroeders van Sint Jan van Jerusalem, wier lenen in Vlaanderen hij afgekocht had. De eerste was een lijfrente verleend in 1357 ⁷⁵. De tweede integendeel was een voorlopige rentebelegging door over-

(72) « Tusschen die van Veurn-Ambocht an d eene zide ende den tholnars van der Niewerpoort an d andere van dat de tholnars thol hebben ende heffen willen van cuerbroeders in Veurn-Ambocht van scepen die uit Veurn-Ambocht vor de havene te Niewerpoort in de zee varen, die men heet zeelopers, van den goede datter ingheladen es, nochtans dat zij t goet te Niewerpoort laden noch ontladen, daerof die van Veurn-Ambocht vry sculdech sijn te stane, also zij segghen, daerof de tholnars de contrarie segghen. » N. DE PAUW. Op cit., p. 672, no 1427. Tekst van 29 Januari 1375 (no XXXV).

(73) *Ibidem*, p. 809. n° 1713, tekst van 10 December 1375 (XLI). — Rijssel. Arch. dép. du Nord. Inventaire som. nouv., p. 174.

(74) N. DE PAUW. Op cit., p. 871, n° 1826, tekst van 8 Juni 1376 (XLIV). — p. 941, n° 1969, tekst van 26 Januari 1377 (XLVIII).

(75) « Gheven den vorseiden mer Wulfard hondert ende viftich pond parisis siaers onser munten van Vlaendren, als langhe als hi leven zal, te heffene ende te ontfane up onsen thol van der Nieuwerpoort, te twee terminen siaers : deene heilt te middewintere, ende d andere heilt te Zente Jans messe mitszomers... » Th. de LIMBURG-STIRUM: *Cartulaire de Louis de Male*, op. cit., t. II, p. 81, no DCCXCII. Oorkonde van 3 Augustus 1357.

eenkomst in 1365 aangenomen en waarvoor de burgemeesters en de schepenen van de gemeente Nieuwpoort zich borg hadden moeten stellen. Hun taak bestond er in jaarlijks van de tollenaars de rente te vorderen en aan den grootprior van de orde uit te keren. Gelukkig voor de Nieuwpoortse wethouders en gemeente was de rente slechts een tijdelijke belegging in afwachting, dat de graaf, om de monniken volledige voldoening te schenken, haar definitief in Frankrijk zelf kon beleggen, wat vermoedelijk nog vóór 1383 gebeurde ⁷⁶.

In 1384, bij het overlijden van Lodewijk van Male, ging 's graven domein te Nieuwpoort en omgeving ten slotte over in de handen van de Bourgondische hertogen.

Al deze gegevens tezamen, laten ons toe, altans voor de 14e eeuw, een denkbeeld te vormen van de opbrengst van den Nieuwpoortsen tol. De gemiddelde jaarlijkse pacht prijs zijnde, ten minste gedurende de periode 1300-1324, zowat 500 à 600 lb., mogen we aannemen, gezien 's gravenlandschuld zowat 200 lb. opbracht, dat de tol op de handelsverrichtingen te Nieuwpoort ieder jaar ongeveer 300 à 400 lb. opleverde, wat voor dien tijd niet te versmaden was. Dit bewijst meteen ook het belang van Nieuwpoort als knooppunt van de handelswegen in het IJzerbekken ⁷⁷.

R. DEGRYSE.

(76) « Donnans aussi en mandement par ces presentes as censiers de notre dit thonlieu qui sont et seront et a ceulz qui auront la recep:e dou dit thonlieu en mains et a cestiu d eulz que veues ces lettres, qui demourront a la ville de Noefport, il se obligent a la ville de Noefport par leurs lettres a paier et paient d an en an et de terme en terme dessus dit durant leur cense et leur maniance la dite somme de trois cens livres parisis par an as borchmeestres et eschevins de Noefport pour la cause et en la maniere dessus dites... » Nieuwpoort. Stadsarchief. no 198 (charter no 21). Oorkonde van 12 Juni 1365, naar een eerste vidimus van 28 Juni 1365 en een tweede van 17 Februari 1385 (nieuwe stijl).

(77) R. DEGRYSE : *Oude en nieuwe havens van het IJzerbekken in de Middeleeuwen*, in *Handelingen van de Soc. d'Emulation van Brugge*. Deel 84 (jaargang 1947), pp. 6-40 (p. 21).

BIJLAGEN ¹

I

September 1241. — *Oorkonde waardoor gravin Johanna en graaf Thomas afstand doen van bepaalde rechten hen toegewezen te Nieuwpoort door een scheidsrechterlijke kerkelijke commissie in de zaak van de moord op twee priesters en waardoor ze terzelfder tijd eveneens afschaffen de tollén, die te Nieuwpoort drukten op de schuiten en de voertuigen, die in dienst van de burgers van deze stad, goederen aanvoerden of uitvoerden.* — Kopie van een verloren stuk. Rijsel. Archives départementales du Nord, B.1373 (729).

Copie de privileges de Neufport. —

Premiers du privilege du conte Thumas, qui quite ceulx de Neufport 4 d. de chacun car et charette et deux deniers de chacune schute y apportant biens, qu ilz souloient paier par maniere de tonlieu et que li transgresseur payera double amende.

Nos Thomas comes et Johanna uxor nostra, comitissa Flandrie et Haynonie, notum facimus universis presentes litteras inspecturis quod scabinos et communitatem de Novoportu quitavimus et absolvimus de omni eo quod nobis fuerat adjudicatum in arbitrio quod erat inter ipsos ex una parte et capitulum Beate Walburgis Furnensis ex altera, videlicet de morte presbiterorum. Preterea sum apud Novumportum exigantur quatuor denarii de curru et de biga deferente bona cujuscumque de quibus theloneum debitum est solutum et de scutis afferentibus bona illorum de Novoportu ibidem duo denarii exigantur. Nos intelligentes hoc esse pocius exactionem quam debitum, ipsos de dictis quatuor denariis de curru et de biga et de duobus denariis de scutis in perpetuum quitamus et absolvimus pro nobis et successoribus nostris. Concedimus eciam eisdem et volumus de litigantibus quod insultor convictus ad legem solvat pro utroque. In cujus rei testimonium presentes litteras sigillis nostris duximus roborandas. Actum anno domini M° CC° quadragesimo primo mense septembri.

(1) Ik dank hierbij de hh. P. de Saint-Aubin (Rijsel), Prof. Dr. Hans Van Werveke (Gent) en de diensten van het Algemeen Rijksarchief (Brussel) voor de hulp, die ze mij bij het collationneren van deze Bijlagen geboden hebben.

II ¹

16 Oktober 1274. — *Oorkonde* waardoor gravin Margaretha aan de abdij Sint Pieter te Oudenburg een stuk moer te Aardenburg schenkt in ruil voor de gronden, waarop ze het nieuw stadje Lombardsijde had doen oprichten en die feitelijk aan deze abdij toebehoorden. — Videmus van 4 November 1293, gegeven door de abten van Sint Andries te Brugge en van Sint Bartholomeus van den Eeckhoutte. Gent. Rijksarchief. Fonds de Saint-Genois, n° 194. — Dergelijk vidimus bevindt zich ook te Nieuwpoort in het stadsarchief in het dossier n° 2919.

Universis presentes litteras inspecturis, Petrus et Johannes, divina permissione abbates Sancti Andree iuxta Brugis et sancti Bartholomei de Echout, salutem in domino. Noverit universitas vestra nos vidisse privilegium Margarete comitisse Flandrie et Hannonie et Guidonis eius filii, comitis Flandrie et marchionis Namuroensis, non abolitum, non cancellatum, nec in aliqua sui parte viciatum in hec verba: Nous, Margherite contesse de Flandres et de Haynau faisons a savoir a tous, ke comme nos eussiens iadis faite et estoree nostre vile de Lombardie daleis notre port de Noefport et ke nous a ceaus de celi vile de Lombardie eussiens dounei mesures partie es dunes u il ont maisonnei, et partie seur le hem vers Noefport, dont nous avons ades puis receues et recevons les rentes. Et comme li abes et li couvens de Audembourg se plainsissent devant nous souvent, ke nous cel vile aviens estoree et les mesures dounees tout seur le leur, c est a savoir en partie seur lor pasture, qu il ont es dunes dou don de nous ancisseurs et en partie seur le hem ke est lor iretages par le don de nos ancisseurs ausi, si omme il apeirt par lor chartes, nous envoiames religieux home, l abei de Saint Nicholai de Furnes et Michiel chanonie de Furnes, nostre cleric, pour enquerre de ces choses au liu devant dit. Et nos rapporterent li abes et Michius devant nommeit ke dehors le liu u li vile est maisonnee, nos gens avoient dounei a ceaus de Lombardie, pour mesures, seur le pasture de ceaus de Audembourg treinte et cuinc mesures, douse verges mains; es rues sis mesures, deus lignes et trente verges, et seur le hem, ki hiritages

(1) Nota van den heer Prof. Dr. Hans Van Werveke: in dit stuk is er een moeilijkheid in verband met den term « couvens ». Er staat wel degelijk telkens « u », terwijl men in dien tijd gewoonlijk « convens » schrijft. Maar nu staat er eveneens in den tekst « encouvent », waar het natuurlijk « enconvent » moet luiden. Ik vraag me dan ook af of « couvens » niet in « convens » zou mogen veranderd worden.

est de l'Eglise de Audembourg, quinze mesures, cinquante verges et en rues quatre mesures, et ke de ce nous avons reciet et recevons les rentes. Et nous en restor de ces choses devantdites avons dounei et dounons al abei et au couvent de Audembourg devant dis quatre bouniers de nostra moer de Rodembourg a tout le tresfons gisans seur le waterganc ke on apele waterganc segneur Jehan en coste le moer dame Margherite, veve segneur Poi le Calere, le viel, et tout une voie ki a a nom vake-wech, ki contient dis et wit verghes de moer de long et trois verghes, dis pies et demi de large pour le valeur de trois cens livre de nostre monioie de Flandres, lequel moer nous lor avons fait delivrer par Dant Eustacie, maistre de Stoppeldike, et par frere Jehan, maistre de Groude, a tenir de nous et de nos hoirs apres nous, segneurs de Frandres, parmi noef deniers de cens de le monioie de Flandres pour chascun bounier a paier chascun an a le Saint Remi as bries de nostre moer de Rodembourg. Et parmi ce li abes et li couvens devant dit ont cuitai a nous et a nos hoirs, segneurs de Flandres, tout ce ke nous en avons receu et tout ce ke cil de Lombardie en tienent ore et dont il paient rente a nous, selon l'enqueste, ck li abes et Michius de-seure dit nos raporterent. Et volons ke tous li remanans dehors etc en iretage et en pasture demeure a tousjours mais a l'Eglise de Audembourg selonc la teneur de chartres, qu'il en ont de nos ancisseurs. En tesmoignage et en confirmance de laquel chose nous avons dounei ces presentes lettres a l'abei et a couvent de Audembourg souvent nommes, seelees de nostre seel. Et je Guis, fuis a la noble contesse devantdite, cuens de Flandre et marchis de Namur le cuitance, le confirmance et toutes les choses devantdites, tout ensi ke ma chiere dame et mere devant nommee, les a faites cuitées et confirmees, les loe gree et approueve et les permet, et ai enconvent loiaument a tenir et a faire tout entierement par moi et pas mes hoirs apres moi segneurs de Frandres, tout en si ke devant est divisei perpetueement. En tesmoignage et pour seurtei de la quel chose je ai fait metre mon seel a ces presentes lettres, ki furent donees en l'an de l'incarnation nostre segneur Jhesu Christ M.CC. soissante et quatorze, le mardi des octaves Saint Denise. In quorum omnium testimonium et munimem presentibus litteris sigilla nostra duximus apponenda. Datum anno domini M.CC.XCIII dominica infra octavas Sancti Martini hiemalis.

Registrata est

de la vile de Lombardie

III

18 December 1290. — *Gwijde van Dampierre, graaf van Vlaanderen, stelt ter beschikking van de gemeente Nieuwpoort en van de parochie van Sint Laurentius 12 gemeten gronds liggende binnens de stad en deelt uitmakende van het «Portelant», met de verplichting tot oprichting aldaar van een stedelijk en parochiaal kerkhof van ongeveer 4 gemet oppervlakte.* — Rijsel. Archives départementales du nord, B. 1374/568. Kopie in veertiendeuws geschrift van een verloren oorkonde.

Guido comes Frandrensis et marchio Namurcensis universis presentes litteras inspecturis et specialiter reverendo in Christo patri J. dei gratia episcopo Morinensis, salutem in domino. Noverit universitas vestra quod nos utilitate et necessitate ecclesie et ville nostre Noviportus consideratis et attentis, ipsi ville et ejusdem parochiali ecclesie propter Deum et pietatis intuitu, concedimus et donamus unam plateam seu peciam terre duodecim mensuras vel circiter continentem, sitam in dicta villa ad locum qui dicitur Portelant deo dedicandum et ad faciendum in eadem platea cimiterium ad opus ville et ecclesie predicatarum, et volumus quod dicta platea continens in se quantitatem unius mesure terre vel circiter ex quo per manu episcopi benedicta fuerit plena imperpetuum cimiterii gaudeat libertate. In cujus rei testimonium presentibus sigillum nostrum duximus apponendum. Datum anno domini millesimo ducesimo nonagesimo feria secunda ante festum beati Thome Apostoli.

Hem copie des lettres de Guy, conte de Flandre, qui amortist une mesure de terre, la ou li moustiers Saint Leurens en la ville de Nieuport siet, et se y donne 12 mesures de terre (1).

IV

Omstreeks 1295. — *Klaagschrift waarin de lieden van Nieuwpoort hun grieven in zake het grafelijk domein in hun stad uiteenzetten.* — Brussel. Rijksarchief. Trésorerie des Chartes de Flandre, n° 867.

A vous, tres haus, gentieus et tres ames sires, pourveales princes, sires, euens de Flandres, apres nostre singneur leur singuleur singneur, monstrent li boene gent communaument de Nuefport, vostre humele obeissant, et prient pour Dieu et misericorde a vous et a vostre discret consael, que vous vos humeles

(1) Rugnota.

orelles et droituraule cuer, voellies doneir as poins qui chi s en siewent, que nostre sires vous en sache grei et que il joiissent du droit.

Tres poissans sires il vous monstrent, que cha en ariere des vos combourjois de Nuefport eet autre de dehors, qui le leur furent, tres poissant que il douz sires, a le fie ont este eschevins et tonlier et a la fie bailliu et tonlier ensamble, qui le tonlier accensirent et bien sires, il ont en leur pensee et cuer, que nus tors ne desraisons ne leur fu accensiet et sont venu i cil outre, ce de leur forche, sans connoissanche de Dieu, ne de sa glorieuse meire et les ont a tort meneis et tort d eaus pris, contre leur privileges et droet en un point especlaument plus des autres, qui tens est. Et ce est, qu il voelent prendre et ont pris de un tonnel de cervose d Engleterre et d autre estrainge servose l argent de quatre les ou il ne deusent de droet prendre que denree, sires pour dieu merchi, ceste forche et torts, se diex plaist et le droet, vous ne soufferreis mie, car adeis il l ont calengiet, dont il prient pour Dieu et misericorde, que vous les faites tenir a droet et que on faiche trois brief et que on meche le un ou moustier, l autre en le hale et le tiers ou ghiselhus, si que cascuns puisse sancer qu il doet.

Item sires, il vous monstrent de un autre point, qu il eut de anchienete bien use, qu il peusent prendre et ont pris les terres du singneur geisans en le hanliewe de Nuefport pour le pourfit du commun pour le droet du singneur, c est le maisure pour deus solz laen et en le mesure de terre en a douse et demie, c est le mesure vint et cinc solz. Ore est venus sires li recheveures et a donne une mote et terre, qui entour geist a cense, qui est vostre a un de leurs combourjois, lequele mote cha en ariere a estei masonne. Et sires, se vouz le vausisies masonneir, il en seroient lie et joiant, et puis que vous ne le voleis masonneir et uns autres le maisonne, si prient il con leur donne selonc leur boen usage pour le commun pourfit de le ville, et sires si comme il leur samble, uns communs pourfis doet aleir et miex valoe de une singuliere personne, et sires, si comme il entendent, plus vous enleveries de le ville que de le convenenche faite, s en voellies pour Dieu teil avis que nostre sires vous en sache grei.

Item sires, il vouz prient pour Dieu, que vous ne voellies souffrer, que tors leur soet fais, comme du cange, que li receveres a donne a cense, que onques fait fu fors ore, car grant grief en venroet a eaus et peu de pourfit a vouz.

Ce sont li grief ceus de Neufport 1.

(1) Rugnota.